

**MASARYKOVA UNIVERZITA**

**PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

Katedra speciální pedagogiky

# **Výuka českého jazyka na praktické škole**

Diplomová práce

**Brno 2016**

Vedoucí diplomové práce

**Prof. PaedDr. Miroslava Bartoňová, Ph.D**

Zpracovala

**Bc. Hana Hanáčková**

### **Poděkování**

Děkuji paní prof. PaedDr. Miroslavě Bartoňové, Ph.D. za odborné vedení, za pomoc a odborné rady při vypracování této práce.

### **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem diplomou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně dne 18. 11. 2016

# Obsah

|                                                                                                     |           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Úvod .....</b>                                                                                   | <b>5</b>  |
| <b>1      Problematika mentálního postižení.....</b>                                                | <b>7</b>  |
| 1.1      Vymezení pojmu a etiologie mentálního postižení .....                                      | 7         |
| 1.2      Klasifikace mentálního postižení .....                                                     | 9         |
| 1.3      Legislativní rámec vzdělávání .....                                                        | 12        |
| 1.4      Poradenské služby v ČR.....                                                                | 13        |
| <b>2      Systém vzdělávání žáků s mentálním postižením .....</b>                                   | <b>16</b> |
| 2.1      Specifika základního vzdělávání žáků s mentálním postižením.....                           | 16        |
| 2.2      Specifika středního vzdělávání žáků s mentálním postižením .....                           | 17        |
| 2.3      Osobnost jedince s mentálním postižením .....                                              | 19        |
| 2.4      Profesní poradenství .....                                                                 | 20        |
| <b>3      Strategie a přístupy k žákům s mentálním postižením .....</b>                             | <b>22</b> |
| 3.1      Rámcový vzdělávací program praktické školy dvouleté .....                                  | 22        |
| 3.2      Význam didaktických zásad ve speciálním školství.....                                      | 24        |
| 3.3      Vyučovací metody čtení žáků s mentálním postižením.....                                    | 27        |
| 3.4      Školní vzdělávací program Praktická škola.....                                             | 29        |
| <b>4      Jazyk a jazyková komunikace v edukačním procesu na Praktické škole<br/>dvouleté .....</b> | <b>31</b> |
| 4.1      Cíl diplomové práce, metody a techniky šetření .....                                       | 31        |
| 4.2      Charakteristika výzkumného souboru .....                                                   | 32        |
| 4.3      Interpretace výsledků .....                                                                | 39        |
| 4.4      Závěry výzkumného šetření .....                                                            | 59        |
| <b>Závěr .....</b>                                                                                  | <b>61</b> |
| <b>Shrnutí.....</b>                                                                                 | <b>62</b> |
| <b>Summary.....</b>                                                                                 | <b>62</b> |
| <b>Použitá literatura.....</b>                                                                      | <b>63</b> |
| <b>Přílohy .....</b>                                                                                | <b>67</b> |

## Úvod

V současné době snad již nikdo nepochybuje o tom, že osoby s mentálním postižením mají právo na vzdělávání, což je i zakotveno ve Všeobecné deklaraci lidských práv. Ačkoliv ani dnes není postavení mentálně postiženého člověka ve společnosti nikterak jednoduché, výrazně se zlepšilo především díky novým metodám a postupům v oblasti vzdělávání, které postupně přicházely po roce 1989. Rovněž postoj široké veřejnosti se díky větší informovanosti o životě lidí s mentálním postižením změnil k lepšímu. Vzhledem k výrazným změnám, ke kterým ve školství došlo, je dnes možné konstatovat, že původní názory na nevzdělavatelnost a nevychovatelnost jedinců s mentálním postižením jsou překonány. Jejich vzdělávání je považováno za celoživotní a současný školský systém zahrnuje možnosti základního i návaznost středního vzdělávání. Možnost vytvořit si vlastní školní vzdělávací plán umožňuje pedagogům více volnosti ve výuce. Základním principem vzdělávání osob s mentálním postižením je přizpůsobit cíle, metody a prostředky jejich zvláštnostem, individuálním možnostem a schopnostem.

Hlavním cílem diplomové práce je vytvoření podpůrného materiálu pro výuku předmětu Český jazyk a komunikace na Praktické škole dvouleté. Východiska pro zpracování jsou podložena studiem českého jazyka, metodických materiálů a stanovením přístupů a parametrů pro tvorbu učebního materiálu postavených na základě vlastních zkušeností. Výukový materiál pro uvedený předmět, včetně pracovních listů, je koncipován tak, aby byla zohledněna všechna specifika jedince s mentálním postižením. Prověření takto zpracovaného materiálu v praxi a posouzení možnosti jeho efektivního využití je dílčím cílem diplomové práce, který je součástí výzkumného projektu. V současné době se mnohonásobně zvýšila nabídka nejen speciálně pedagogických pomůcek, ale také výběru učebnic, zejména pro žáky základních škol. Bohužel, možnosti výběru učebních materiálů, které by maximálně vyhovovaly potřebám studentů Praktických škol, jsou však stále nedostačující. Převážně i z tohoto důvodu je téma diplomové práce zaměřeno na zpracování vhodného učebního materiálu pro výuku českého jazyka v Praktické škole dvouleté.

Diplomová práce vychází ze studia odborné literatury z oboru speciální pedagogiky a platných legislativních předpisů pro oblast středního vzdělávání žáků s mentálním postižením.

První kapitola se podrobně zabývá problematikou mentálního postižení, tedy vymezením samotného pojmu, etiologií a klasifikací mentálního postižení. Součástí této kapitoly jsou dále informace o legislativním rámci vzdělávání a s ním souvisejících poradenských službách poskytovaných v České republice. Obsah druhé kapitoly je zaměřen na systém vzdělávání žáků s mentálním postižením, a to na specifika základního i středního vzdělávání včetně charakteristiky osobnosti jedince s mentálním postižením a možným uplatněním v jeho profesním životě. Třetí kapitoly je tvořen strategiemi a přístupy k žákům s mentálním postižením přímo v Praktických školách dvouletých. Důležitou součástí této kapitoly je význam didaktických zásad ve speciálním školství a konkrétní vyučovací metody čtení u žáků s mentálním postižením. Jazykem a jazykovou komunikací v edukačním procesu na Praktické škole dvouleté se zabývá čtvrtá kapitola, kde je stanoven cíl diplomové práce a metody k jeho dosažení. V závěru této kapitoly jsou interpretovány výsledky a závěry výzkumného šetření. Ve výzkumné části diplomové práce jsou použity metody kvantitativního a kvalitativního výzkumu jako je pozorování, experiment a písemné dotazování.

# 1 Problematika mentálního postižení

Všeobecná humanizace vědních oborů přináší sebou mimo jiné i změny v přístupech a terminologii ve speciální pedagogice. Postupně se hledají a do praxe zavádějí nové termíny, aby nahradily zastaralé a stávající, protože za uplynulou dobu jejich používání získaly téměř hanlivý nádech. Právě z těchto důvodů byly ze speciálně pedagogické terminologie vypuštěny například pojmy debilita, imbecilita, idiocie, dále i termíny nevzdělavatelnost a nevychovatelnost, defekt, defektivita. V průběhu vývoje speciální pedagogiky bylo napočítáno okolo dvaceti analogických termínů, které se vztahují k osobě s mentální retardací.(duševně vadní, duševně úchylní, duševně opoždění, defektní, děti se sníženými rozumovými schopnostmi, rozumově zaostalí, intelektově vadní, slabomyslní, oligofrenní, mentálně defektní, mentálně subnormní, mentálně opoždění, mentálně retardovaní). Tyto termíny se používaly v oboru speciální pedagogiky v letech 1952 – 1989 (Valenta, 2013, s. 7,8).

## 1.1 Vymezení pojmu a etiologie mentálního postižení

V současné době se stále více klade důraz na osobnost jedince, a proto se upřednostňuje používání termínu *osoba s mentálním postižením* a místo pojmů nevzdělavatelnost a nevychovatelnost se zařazuje termín *žák se speciálně vzdělávacími a výchovnými potřebami*. I přesto, že existuje mnoho definic od různých autorů, mají tyto definice určité společné znaky – celkové snížení rozumových schopností a schopnosti adaptace prostředí.

**Mentální postižení** je definováno jako vývojová porucha integrace psychických funkcí, která postihuje jedince ve všech složkách jeho osobnosti - duševní, tělesné i sociální. Nejvýraznějším rysem je trvalé narušení poznávacích schopností. Švarcová (2006) popisuje mentální postižení jako "trvalé snížení rozumových schopností, které vzniklo v důsledku poškození mozku". Možnosti výchovy a vzdělávání jsou omezeny v závislosti na stupni postižení. Mentální postižení je charakterizováno jako celkové snížení intelektových schopností jedince. U osob s mentálním postižením dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a v neposlední řadě k poruchám adaptačního chování. Jedná se o stav trvalý, který je vrozený nebo časně získaný (Pipeková, 2010, s. 289; Švarcová, 2006, s. 28).

Mentální postižení je širší pojem než mentální retardace. Mentální postižení orientačně označuje všechny jedince s IQ pod 85. Zasahuje do celé osobnosti člověka, proto k diagnostikování nestačí pouhé stanovení inteligenčního kvocientu, ale je potřeba zhodnotit i další aspekty jako jsou individuální zvláštnosti a vlastnosti, přednosti, nedostatky či citová zralost. *Mentální retardace* je stav zastaveného nebo neúplného duševního vývoje. Tento stav je charakterizován zejména narušením schopností, které se projevují v průběhu vývoje jedince a které se podílejí na celkové úrovni jeho inteligence. Jedná se především o poznávací, řečové, motorické a sociální dovednosti (Valenta, 2013, s. 12). Pojem mentální retardace pochází z latinského slova „mens“ (duše, mysl) a „retardere“ (opozdit, zpomalit). Doslovně by se pojem mentální retardace mohl přeložit jako „zpomalení mysli“ (Slowík, 2007, s. 110).

Termín mentální retardace se v České republice oficiálně používá od roku 1994. Jako nejčastější příčiny mentálního postižení jsou v odborné literatuře uváděny možné důvody vzniku v období prenatálním, perinatálním a postnatálním. Dlouhodobým zkoumáním bylo zjištěno, že v *prenatálním období* mohou zdravý vývoj plodu ovlivnit dědičné dispozice, genové mutace a aberace (např. Downův syndrom), onemocnění matky v průběhu těhotenství (zarděnky, toxoplazmóza, virová onemocnění), otrava olovem, alkoholismus, užívání návykových látek, nevhodné léky, nedostatečná výživa, působení záření a toxických činitelů, úrazy matky během těhotenství. V *období perinatálním* může budoucí vývoj dítěte ohrozit organické nebo mechanické poškození mozku v průběhu porodu, například klešťového, dále hypoxie, asfyxie, těžká novorozenecká žloutenka. Zdravý vývoj dítěte může výrazně narušit však také přenosnost nebo nedonošenost. V *období postnatálním* ohrožuje zdárný vývoj dítěte zánět mozku (encefalitida, meningitida), úraz hlavy s následkem krvácení do mozku, popřípadě i virová a infekční onemocnění. K faktorům, jež pozitivně ovlivňují další vývoj dítěte, patří i správná výživa a podnětné prostředí. Statistické údaje ukazují, že mentální retardace je nejfrekventovanější poruchou, na níž je zaměřena speciálně pedagogická činnost vůbec. V České republice žije odhadem 300 000 osob s mentálním postižením. Počet těchto jedinců se v celosvětovém měřítku pohybuje okolo 200 miliónů. Oproti minulosti lze pozorovat nárůst počtu osob s tímto postižením. Valenta (2013) konstatuje, že jednou z možných příčin tohoto nárůstu je používání stále modernějších lékařských přístrojů a vyspělé lékařské péče (záchrana i takového novorozence, který by v minulosti zemřel brzy po porodu), dále změny



v diagnostických přístupech, rozvinutější prevence a dokonalejší evidence osob s mentálním postižením. Dynamický vývoj civilizace i společnosti se stále se zvyšujícími nároky na uplatnění jedince způsobují, že člověk, který by před několika desítkami let patřil do širší normy, se již dnes dostává pod její hranici (Valenta, 2013, s. 49). Podle Bartoňové (2013) jsou osoby s postižením v důsledku rozvoje moderní společnosti a s tím souvisejících nároků kladených na každého člověka více ohrožovány nebezpečím exkluze.

## **1.2 Klasifikace mentálního postižení**

Při klasifikaci mentálního postižení lze vycházet z několika různých definicí. Diagnostický a statický manuál mentálních poruch (DSM – IV) popisuje mentální retardaci jako souběžný deficit v oblasti intelektových schopností, ale také adaptability, a to zejména v komunikaci, sebeobsluze, životě v domácnosti, v interpersonálních a sociálních dovednostech. Americká asociace pro mentálně postižené (AAMR) charakterizuje mentální retardaci v podstatě podobným způsobem, kdy ji popisuje jako výrazné omezení intelektových funkcí a schopností adaptability. Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (ICF), kterou vypracovala Světová zdravotnická organizace (WHO) v roce 2011, se více zaměřuje na aktuální zdravotní stav jedince a jeho možnosti vést samostatnější život, tedy zdůrazňuje společenskou integraci člověka se zdravotním postižením. Podle Bartoňové (2014) právě tato klasifikace podává nový pohled na pojmy „zdraví“ a „postižení“, jelikož zde není na postižení pohlíženo pouze jako medicínskou či biologickou poruchu. V České republice se nejčastěji používá ke klasifikaci mentálního postižení 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN 10), která byla rovněž vydána Světovou zdravotnickou organizací (WHO). Valenta (2013) uvádí, že k diagnostikování mentální retardace nestačí jen stanovení inteligenčního kvocientu, ale zhodnocení celé řady aspektů osobnosti.

## **Druh postižení**

Hloubku mentální retardace lze vyjádřit pomocí inteligenčního kvocientu, který upřesňuje úroveň intelektových schopností jedince.

### **Stupeň postižení**

- |                                            |            |
|--------------------------------------------|------------|
| ▪ F 70 lehká mentální retardace            | IQ 69-50;  |
| ▪ F 71 středně těžká mentální retardace    | IQ 49-35;  |
| ▪ F 72 těžká mentální retardace            | IQ 34-20;  |
| ▪ F 73 hluboká mentální retardace          | IQ pod 20; |
| ▪ F 78 jiná mentální retardace;            |            |
| ▪ F 79 nespecifikovaná mentální retardace. |            |

Podle způsobu chování jsou rozlišeny tři základní typy postižení.

### **Typ postižení**

- eretický;
- torpidní;
- nevyhraněný.

Typ eretický se vyznačuje zvýšenou dráždivostí, neklidem a hyperaktivitou. Pro typ torpidní je charakteristickým znakem apatie až hypoaktivita. U nevyhraněného typu jsou procesy vzruchu a útlumu zhruba v rovnováze, nebo jeden z nich v mírně formě převládá.

**Lehká mentální retardace** - Švarcová (2006) uvádí, že jedinci s lehkou mentální retardací většinou nabydou úplné schopnosti používat řeč v každodenním životě včetně navazování a udržování běžné komunikace. Často dosahují také vysokého stupně nezávislosti v osobní péči, v dodržování základních hygienických a společenských pravidel i v jednoduchých praktických dovednostech. Přibližně od tří let věku dítěte můžeme pozorovat jen lehké opoždění psychomotorického vývoje a teprve při nástupu do školy se začínají projevovat typické problémy v oblasti myšlení, řeči, paměti, pozornosti a adaptaci. Zejména děti s tímto stupněm postižení se vzdělávají v základní škole praktické. Jejich budoucí zaměstnání by mělo být zaměřeno na jednoduchou manuální práci, kde se preferují spíše praktické dovednosti než samostatné myšlení a rozvinuté teoretické znalosti.

**Středně těžká mentální retardace** - Valenta (2013) uvádí, že u osob v této kategorii je již výrazně opožděn rozvoj všech intelektových schopností, zejména myšlení a řeč jsou již výrazně omezeny. Zřetelně je zasažena i schopnost zvládnutí sebeobsluhy a manuálních dovedností. Opoždění pak přetrvává i v dospělém věku jedince. Vzdělávání se uskutečňuje ve speciálních školách a je zaměřeno na osvojení si základů čtení, psaní, počítání a jednoduchých manuálních úkonů. V průběhu celého života potřebují osoby s tímto stupněm mentální retardace v mnoha oblastech běžného života dohled a pomoc druhé osoby.

**Těžká mentální retardace** - Jedinci spadající o uvedené kategorie jsou těžce omezeni ve všech oblastech lidského života, přičemž jsou důsledky tohoto stupně postižení pozorovatelné již v předškolním věku dítěte. Řeč je tvořena pouze jednotlivými jednoduchými slovy či slabikami, nebo se nerozvíjí vůbec. Při dlouholetém nácviu se mohou tito jedinci naučit zvládat základní hygienické návyky a vykonávat elementární manuální úkony. Vzdělávání je tedy zaměřeno na jednoduché činnosti, vztahující se převážně k vlastní osobě. Celoživotně jsou jedinci s tímto stupněm postižení odkázáni na každodenní dohled a péči jiných osob a z těchto důvodů nejsou schopni vést zcela samostatný život.

**Hluboká mentální retardace** - Jedinci spadající do tohoto stupně postižení nejsou schopni se vyjadřovat artikulovanou řečí a poznávací schopnosti se téměř nevyvíjejí. Reagují pouze na podněty, které jsou jim příjemné či nepříjemné. Sebeobsluhu a dodržování hygienických návyků samostatně absolutně nezvládají, v mnoha případech jsou imobilní a inkontinentní. Důsledkem uvedené kategorie postižení jsou tito jedinci celoživotně odkázáni na každodenní pomoc, dohled a péči druhých osob.

**Jiná mentální retardace** - Termín *jiná mentální retardace* se používá v případech, kdy je nesnadné či zcela nemožné pomocí obvyklých metod pro senzorické či somatické tělesné postižení, například u neslyšících, nevidomých jedinců či osob s těžkými poruchami chování, těžce tělesně postižených osob a osob s autismem určit konkrétní stupeň mentální retardace.

**Nespecifikovaná mentální retardace** - Pojem *nespecifikovaná mentální retardace* nebo také *neurčitá mentální retardace* se užívá tehdy, když je mentální retardace

prokázána, ale existuje jen malé množství informací pro zařazení do některé z daných kategorií (Fischer, Škoda, Svoboda, Zilcher, 2014, s. 133).

### 1.3 Legislativní rámec vzdělávání

*Školství v naší republice prochází dlouhodobě procesem změn. Hlavním a nejdůležitějším cílem těchto změn je vytvoření demokratické a humánní školy. Především poskytnout všem členům společnosti stejné možnosti na dosažení odpovídajícího stupně vzdělání a zajistit každému občanovi uplatnění jeho práva na rozvoj svých individuálních předpokladů (Valenta, 2013, s. 31).*

Po roce 1989 dochází v tehdejším Československu v oblasti školství k mnoha významným změnám, jež se dotýkají také výchovy a vzdělávání zdravotně postižených jedinců. Zlepšují se podmínky pro výchovu a vzdělávání osob s jednotlivými druhy postižení, přičemž tyto změny vedou k postupnému zlepšování statusu člověka s postižením ve společnosti. Školský zákon č. 82/2015 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Tento zákon upravuje předškolní, základní, střední, vyšší odborné a některé jiné vzdělávání ve školách a školských zařízeních, stanoví podmínky, za nichž se výchova a vzdělávání uskutečňuje, vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství ([www.zmenyzakonu.cz](http://www.zmenyzakonu.cz)). Přijetí této novely původního školského zákona č. 561/2004 Sb. přineslo důležité kurikulární, koncepční, strukturální a obsahové změny v oblasti speciálního vzdělávání. V rámci novely školského zákona se ruší příloha vzdělávacího programu pro základní školy pro děti s lehkým mentálním postižením a je nahrazena souborem podpůrných opatření. Vyhláška č. 27/2016 Sb. Aktuální znění vyhlášky o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných novelizuje vyhlášku 73/2005 Sb. Nová vyhláška obsahuje několik příloh, ve kterých jsou uvedeny vzory, jak vytvořit individuální vzdělávací plán, plán pedagogické podpory, vzor doporučení pro vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole či školském zařízení a kompletní přehled podpůrných opatření. Vyhláška 197/2016 Sb. Uvedená vyhláška mění vyhlášku 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Změny se týkají zjišťování speciálních vzdělávacích potřeb žáka včetně mimořádně nadaného žáka a zejména doporučování

vhodných podpůrných opatření tak, aby byla podpora schopností jednotlivého žáka v souladu s jeho zdravotním stavem, kulturním prostředím či jeho životními podmínkami. Navrhovaná pětistupňová škála podpůrných opatření definuje parametry pro vymezení konkrétního stupně. Nově je zařazeno právo žáka, studenta, rodiče nebo zákonného zástupce na revizi závěrů z pedagogicko psychologické poradny nebo speciálně pedagogického centra ([www.sbirka.cz](http://www.sbirka.cz)).

## 1.4 Poradenské služby v ČR

Poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních je upraveno vyhláškou č. 197/2016 o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Poradenskými službami se v České republice zabývají pedagogicko psychologické poradny, speciálně pedagogická centra a střediska výchovné péče. *Pedagogicko psychologické poradny* jsou zřizovány za účelem poskytování odborných psychologických a speciálně pedagogických služeb dětem, žákům, studentům, jejich rodičům, zákonným zástupcům, školám a školským zařízením. Jsou nápomocny nejen při řešení výukových a výchovných problémů a prevenci sociálně patologických jevů, ale zabývají se také problematikou kariérového poradenství a krizovou intervencí. Pracovníci poraden ověřují stupeň pedagogicko psychologické připravenosti dítěte na povinnou školní docházku a na základě svých zjištění doporučují rodičům, zákonným zástupcům a ředitelům školy návrhy podpůrných nebo vyrovnávacích opatření. Pomáhají při zařazení dítěte, žáka, studenta do vzdělávacího programu, který odpovídá jeho vzdělávacím potřebám. Poskytují poradenské služby žákům se zvýšeným rizikem školní neúspěšnosti a metodickou podporu škole ([www.sbirka.cz](http://www.sbirka.cz)). *Speciálně pedagogická centra* se zabývají výhradně poskytováním poradenských služeb při výchově a vzdělávání žáků se zdravotním postižením či zdravotním znevýhodněním. Zajišťují nejen speciálně pedagogickou diagnostiku, péči a vzdělávání, ale také poskytují rodičům, zákonným zástupcům a pedagogickým pracovníkům pomoc v oblasti vzdělávání a výchovy. Tým pracovníků speciálně pedagogického centra je tvořen psychologem, speciálním pedagogem a sociálním pracovníkem. Centra se dělí podle typu zdravotního postižení - poskytují služby jak pro jedince s vadami řeči, se zrakovým, sluchovým či tělesným postižením, tak pro jedince trpícími poruchami autistického spektra, hluchoslepé a jedince

s mentálním postižením. Centra pro jedince s mentálním postižením se zaměřují převážně na metodická cvičení pro děti raného věku (Strassmaier, Portage, vývojový screening) a smyslovou výchovu dětí předškolního věku. Důraz je kladen na rozvoj jemné, hrubé motoriky a grafomotoriky, nácvik sebeobsluhy a sociálních vztahů. V rámci přípravy dětí na zařazení do výchovně vzdělávacího procesu jsou kromě nácviku psaní hůlkovým písmem, čtení a počtů také rozvíjeny hudební, výtvarné i pohybové činnosti. Neméně důležitá je také logopedická péče, zaměřená na alternativní a augmentativní komunikaci. *Střediska výchovné péče* poskytují služby poradenské, terapeutické, diagnostické, vzdělávací, výchovné, speciálně pedagogické a psychologické, sociální a informační. Zajišťují preventivně výchovnou péči pro děti, žáky a studenty s rizikem vzniku a vývoje poruch chování, přičemž poskytují tuto intervenci i rodičům, zákonným zástupcům a škole.

Poradenské služby ve školách jsou realizovány prostřednictvím **výchovného poradce, školního metodika prevence, školního psychologa nebo školního speciálního pedagoga**, přičemž za poskytování těchto služeb ve škole je zodpovědný ředitel školy. Poskytování poradenských služeb ve škole je zaměřeno především na prevenci školní neúspěšnosti, prevenci sociálně patologických jevů, profesní poradenství, na podporu při integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, péči o neprospívající žáky a metodickou podporu učitelům (Valenta, 2013, s. 35; Bartoňová, 2012).

Ke standardním činnostem *školního metodika prevence* patří koordinace tvorby a kontroly realizace preventivního programu školy, stejně tak jako realizace programů zaměřených na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužití, prekriminálního a kriminálního chování, projevů sebepoškozování a dalších sociálně patologických jevů. Důležitou součástí náplně práce metodika prevence je také spolupráce s orgány státní správy, Policií ČR, zdravotnickými zařízeními, centry krizové intervence a jiné, shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči včetně vedení písemných záznamů o rozsahu a obsahu činnosti školního metodika prevence. Hlavní náplní práce *výchovného poradce* je poskytování pomoci při rozhodování o dalším vzdělávání a budoucím profesním uplatnění. Výchovný poradce úzce spolupracuje se školskými poradenskými zařízeními, je metodicky a informačně nápomocen pedagogickým pracovníkům školy, a to především v otázkách kariérového rozhodování žáka, integrace, tvorby individuálně vzdělávacího

plánu a práce s nadanými dětmi. *Školní psycholog* spolupracuje při zápisu do 1. ročníku základního vzdělávání, depistáži specifických poruch učení v základním a středním školství, diagnostice výukových a výchovných problémů žáků. Dále se zabývá péčí o integrované žáky, je jim nápomocen při řešení jejich osobních problémů. V případě vzniku výukových nebo výchovných problémů je k dispozici rodičům nebo zákonným zástupcům. Dále se pravidelně účastní pracovních porad, spolupodílí se na vytváření individuálně vzdělávacího plánu a vede podrobnou dokumentaci o rozsahu a obsahu péče. *Speciální pedagog* se zaměřuje na vyhledávání žáků se speciálně vzdělávacími potřebami a individuální práci s žákem. Dále realizuje speciálně vzdělávací činnosti, konzultuje s pedagogy o výběru vhodných metod a postupů při výuce, též spolupracuje s pedagogy a rodiči na přípravě a průběžné úpravě podmínek pro integraci žáka včetně spolupodílení se na tvorbě individuálního vzdělávacího plánu. Náplní práce speciálního pedagoga je také spolupráce s PPP, SPC, konzultace a přímé vedení pedagogických asistentů (vyhláška č. 72/2005 Sb.; [www.upol.cz](http://www.upol.cz)).

Poradenské služby obecně přispívají k vytvoření adekvátních podmínek jak pro tělesný a psychický vývoj žáků, tak pro celkový rozvoj jejich osobnosti. Mezi základní cíle a úkoly poradenských služeb patří také prevence a řešení výukových a výchovných obtíží či naopak péče o nadané a mimořádně nadané žáky, stejně tak jako vytvoření odpovídajících podmínek pro vzdělávání jedinců se zdravotním postižením, zdravotním nebo sociálním znevýhodněním.

## 2 Systém vzdělávání žáků s mentálním postižením

### 2.1 Specifika základního vzdělávání žáků s mentálním postižením

#### Základní vzdělávání žáků s mentálním postižením

Základní vzdělávání žáků s mentálním postižením probíhá v základních školách praktických, speciálních, v přípravných stupních a rehabilitačních třídách. Pokud jsou vytvořeny vhodné podmínky, může žák s mentálním postižením plnit základní povinnosti školní docházky v běžné škole. Povinná školní docházka žáků s mentálním postižením může probíhat formou *individuální integrace*. Tato forma umožňuje vzdělávání v běžné základní škole prostřednictvím podpůrných opatření (speciální metody, postupy, pomůcky, služby asistenta, snížení počtu žáků, individuální vzdělávací plán). Další možností je *skupinová integrace*, která umožňuje vzdělávání žáka ve třídě, oddělení nebo studijní skupině zřízené pro žáky se zdravotním postižením v běžné škole či ve škole samostatně zřízené pro žáky s jiným druhem postižení. Základní škola - V základní škole si plní povinnou školní docházku žáci s lehkou mentální retardací nebo s jinými speciálními vzdělávacími potřebami, jako například se souběžným postižením více vadami, autismem, psychickými poruchami, zdravotním či sociálním znevýhodněním. Valenta (2013) konstatuje, že základní škola praktická se svým učebním plánem, organizací a strukturou až tak neodlišuje od základní školy běžného typu, ale z hlediska kvalitativního rozdíly existují. Odlišení od běžné základní školy spočívá především v používání speciálně pedagogických postupů, metod, forem, pomůcek a dále doplněním předmětů, které jsou zaměřeny na speciální pedagogickou péči, jako je například péče logopedická, nebo zdravotní a tělesná výchova.

**Základní škola speciální** - Výchova a vzdělávání v základní škole speciální je určena zpravidla pro žáky se středně těžkým až těžkým mentálním postižením a s těžšími poruchami autistického spektra. Úroveň intelektových schopností těchto žáků je již natolik omezená, že jim neumožňuje vzdělávání v běžné základní škole. Obsah výchovy a vzdělávání se již od běžné školy výrazně odlišuje. Výuka vyžaduje vhodně upravené podmínky, speciální učební metody, snížené počty žáků ve třídě,



kvalifikovaný personál, kompenzační pomůcky, speciální učebnice a další (Pipeková, 2010, s. 300).

Hlavním úkolem vzdělávání v základní škole speciální je zvládnutí trivia, což znamená naučit žáky základům čtení, psaní, počítání a souběžně je naučit co nejvíce prakticky využitelných dovedností. Jedním ze stěžejních cílů výchovy a vzdělávání v základní škole speciální je maximální možné rozvíjení psychických a fyzických dovedností a návyků, které těmto žákům umožní zapojení do společnosti v co nejvyšší dosažitelné míře. Pro vzdělávání žáků s těžkým stupněm mentální retardace jsou určeny *přípravné stupně základní školy speciální*. Výuka v těchto zařízeních se zaměřuje spíše na jednotlivé výchovy (tělesnou, smyslovou, rozumovou, výtvarnou a pracovní) než předměty. Vzhledem k těžkému postižení jsou zřizovány i místnosti pro individuální práci se žáky, prostory ke cvičení a relaxaci (Pipeková, 2010, s. 297).

## 2.2 Specifika středního vzdělávání žáků s mentálním postižením

*Charta OSN v článku 46 uvádí: „Každý národ má zodpovědnost za to, aby se jeho školský systém postaral o děti se zdravotním postižením v takové úplnosti jako o děti ostatní“* (Švarcová, s. 65).

Švarcová (2006) dále konstatuje, že pokud dítě nemůže prospívat v běžné škole, musí existovat taková zařízení a instituce, které budou odpovídat jeho možnostem a potřebám. Autorka především zdůrazňuje, že výchova a vzdělávání osob s mentálním postižením je celoživotním procesem založeným na neustálém opakování a prohlubování získaných znalostí a dovedností. Po ukončení povinné školní docházky mohou žáci s mentálním postižením pokračovat v dalším, návazném vzdělávání zaměřeným převážně na profesní uplatnění. Při výběru budoucího povolání je potřeba zvážit aspekty jako je například vhodnost a přiměřenost zvolené profese s ohledem k postižení a také k možnostem uplatnění v blízkém okolí, dále k osobním vlastnostem a prognóze zdravotního stavu. S výběrem vhodného povolání mohou žákům i jejich rodičům nabídnout pomoc speciální pedagogická centra (Pipeková, 2010, s. 308, 314).

**Odborná učiliště** - Připravují své absolventy na vykonávání budoucího povolání. Jsou určena těm žákům, kteří úspěšně absolvovali 9. ročník základní školy praktické nebo žákům, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším ročníku než devátém.

Studium trvá dva nebo tři roky. Dvouleté i tříleté studium je ukončeno závěrečnou zkouškou a vydáním výučního listu. Švarcová (2006) zdůrazňuje, že pracovní výkon lidí s lehkým mentálním postižením může být velmi produktivní a společensky přínosný. Existují případy absolventů odborného učiliště, kteří jsou ve svém oboru úspěšní a žádaní. V současné době je k dispozici poměrně široký výběr z oborů jak pro dívky, tak pro chlapce, např. truhlářské, zednické, opravářské, čalounické, knihařské, malířské, krejčovské, cukrářské, zahradnické, kuchařské, pekařské práce. Valenta (2013) informuje o možnosti výběru z přibližně sedmdesáti učebních oborů. Bartoňová (2014) zdůrazňuje, že úroveň intelektových schopností je jedním z hlavních rozhodujících faktorů při výběru školy, je tedy potřeba zvážit volbu mezi odborným učilištěm a střední školou.

**Praktické školy** - Pro absolventy základních škol, kteří nemají předpoklady pro další studium na odborném učilišti, jsou určeny praktické školy. Školy tohoto typu jsou zařazeny do středního vzdělávání, mohou zde studovat jak dívky, tak i chlapci. Současný školský systém nabízí podle rámcového vzdělávacího programu výběr ze dvou typů – jednoletá (78-62-C/01) a dvouletá praktická škola (78-62-C/02).

*Praktická škola jednoletá* je vhodná pro žáky, kteří absolvovali základní školu speciální. Hlavní funkcí těchto škol je zaměření na profesní přípravu žáků s těžkým zdravotním postižením (těžkým stupněm mentální retardace, souběžným postižením, autismem). Primárním cílem praktické školy jednoleté je poskytnutí odborného vzdělání pro výkon jednoduché manuální práce. Absolventi se mohou na trhu práce uplatnit ve zdravotních a sociálních zařízeních, dalšími možnostmi jsou práce v chráněných dílnách či podporovaném zaměstnání. *Praktická škola dvouletá* je určena žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, které plynou ze snížení úrovně rozumových schopností, případně žákům s více vadami, kteří ukončili povinnou školní docházku v základní škole praktické nebo v základní škole běžného typu v nižším ročníku než devátém. Cílem studia je osvojení si odborných znalostí a manuálních dovedností, které jsou potřebné k vykonávání jednoduchých činností, tedy i možného budoucího uplatnění v různých oblastech pracovního života například ve zdravotnictví, sociální péči a službách, ve výrobních podnicích, v zemědělství, případně chráněných pracovištích ([www.rvp.cz](http://www.rvp.cz)).

## 2.3 Osobnost jedince s mentálním postižením

*Každý člověk s mentálním postižením je svébytný subjekt s charakteristickými osobními rysy. Přesto se však u většiny z nich projevují (ve větší či menší míře) společné znaky (Švarcová, 2006, s. 28).*

Vágnerová (2004) uvádí, že jedinec s mentálním postižením je často ostatními považován za „přerostlé dítě“ a někteří lidé k nim i takto přistupují. I když chování mentálně postiženého jedince neodpovídá fyzickému věku, přes to má tento člověk za sebou jisté životní zkušenosti a svůj vlastní specifický pohled na svět. Celkový vývoj osobnosti s mentálním postižením je opožděný a z hlediska kvalitativního jiný než u zdravého člověka. Jednotlivé příznaky mohou mít různou intenzitu, různí se podle druhu, hloubky i rozsahu postižení a postihují především základní schopnosti člověka, jako jsou vnímání, řeč, myšlení, paměť, pozornost a emotivita.

*Smyslové vnímání* - U dětí s mentálním postižením je proces vytváření zkušeností pomalý a jejich potřeba poznávat je viditelně oslabena. Řada odborných autorů (Valenta, Bartoňová, Pipeková, Vítková) popisuje u jedinců s mentálním postižením nízkou schopnost orientace v čase i prostoru, zpomalený a snížený rozsah zrakové percepce (detaily, tvary, barvy), dále také sníženou schopnost hmatových vjemů (objem, materiál) či nedostatečnou sluchovou diferenciaci, jako například rozlišování jednotlivých fonémů. *Myšlení* - Švarcová (2006) konstatuje, že myšlení u osob s mentálním postižením je založeno především na konkrétnosti, zcela však chybí nebo je omezeno myšlení abstraktní. Právě důsledkem oslabeného vnímání má dítě velmi nízkou zásobu představ, což vede k nedostatečnému rozvoji myšlení. Jako nejčastější projevy postižení v oblasti myšlení autorka uvádí omezenou až žádnou schopnost zobecňování a abstrakce, nesoustavnost (ztrátu souvislosti, výkyvy pozornosti a snadnou unavitelnost) a nekritičnost myšlení (nerozlišování správnosti, nerozpoznávání chyby). K dalším charakteristickým znakům myšlení u osob s mentálním postižením patří perseverace (ulpívání) a sekvenční myšlení, neboli narušené chápání sledu věcí, jevů a postupů. Bartoňová (2014) uvádí, že pokud se má myšlení žáka úspěšně rozvíjet, je nutné mu poskytnout dostatek podnětů. *Řeč* - Vývoj řeči velmi úzce souvisí s rozvojem myšlení, a proto i tato oblast bývá deformována v různé intenzitě, zejména u těžkých forem se řeč nevyvíjí vůbec.

Mezi charakteristické znaky patří například opožděný vývoj řeči, omezená slovní zásoba či jednoduchost projevu. Fischer a kolektiv autorů (2014) upozorňují na vyskytující se velké obtíže v pochopení celkového kontextu, chápání ironie, žertu či složitějších slovních obrátů. Řeč je narušena i po formální stránce, například nesprávnou artikulací a přetrvávající dyslálií. Často se objevuje také perseverace a u závažných poruch echolálie. *Paměť* – Také paměť u jedinců s mentálním postižením je výrazně zasažena. Většinou převažuje paměť mechanická, která je založená hlavně na názornosti. Mezi základní projevy narušené schopnosti paměti většina citovaných autorů uvádí problém zapamatovat si vše nové, proto je zdůrazňována nutnost několikanásobného opakování (Valenta, 2013). Bartoňová (2014) konstatuje, že v důsledku paměti mechanické, konkrétní a krátkodobé, jedinci s mentálním postižením rychle zapomínají a pamětní stopy jsou v různé míře nepřesné. Také zapamatovat si logické souvislosti a návaznosti či rozlišit podstatu je velmi náročné. *Pozornost* - I tato oblast je u jedinců s mentálním postižením narušena, a to především pozornost záměrná, která je pro vyučovací proces podstatná. K charakteristickým projevům narušené pozornosti patří nestálost a povrchnost, nízký rozsah sledovaného, rychlá unavitelnost a nedostatek vůle. (Valenta, 2013). *Emotivita* - Emocionální vývoj výrazně ovlivňuje prožívání a chování každého člověka. Jedinci s mentálním postižením bývají ve velké míře emočně nevyspělí, přičemž k typickým projevům emocionálního vývoje mentálně postiženého jedince patří snížená schopnost sebekontroly, sklony k afektivnímu a infantilnímu chování, dále neadekvátní reakce na běžné podněty, egocentrické projevy chování a časté poruchy a výkyvy nálad. *Emoce mají v životě dětí s mentálním postižením mimořádný význam a patří k nejvýznamnějším motivačním činitelům jejich vývoje. Mají – li tyto děti možnost prožívat pozitivní emoce, v mnohém to zvýší kvalitu jejich života a jejich životní jistoty*“ (Švarcová, 2006, s. 53). Každý člověk, který přichází do bližšího kontaktu s mentálně postiženými osobami, by měl uvedené odlišnosti chápat a respektovat. Většinu jmenovaných nedostatků lze v různé míře překonávat za pomoci vhodně zvolených speciálně pedagogických metod či postupů.

## 2.4 Profesní poradenství

Profesní poradenství spadá do systému poradenských služeb. Cílem těchto služeb je pomáhat jednotlivcům při rozhodování při výběru budoucí profese. Realizace probíhá

již v základních školách, a to prostřednictvím školních poradenských týmů, jejich úkolem je pomáhat žákům, studentům ujasnit si své představy o profesní budoucnosti. *Vzhledem ke složitosti tohoto procesu je nutné, aby se nejednalo o jednorázové rozhodnutí žáka, ale o dlouhodobý proces, v němž se žák postupně na základě získávaných informací rozhodl s plnou zodpovědností a kompetentně* (Bartoňová, 2014, s. 75). Profesní poradci podávají informace o možnostech na trhu práce, jsou nápomocni při volbě prvního zaměstnání, jeho pozdější změně či návratu do pracovního procesu. Poradenské zaměření na pomoc při výběru povolání vznikalo v České republice již v padesátých letech minulého století. V současné době je profesní poradenství zakotveno ve vyhlášce 197/2016 Sb. Poradenské služby v České republice poskytuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy prostřednictvím školského poradenského týmu, pedagogicko psychologických poraden a speciálně pedagogických center. Ministerstvo práce a sociálních věcí se v rámci poradenského systému orientuje na výběr vhodného budoucího povolání, ale nabízí také pomoc při problémech vzniklých se změnou či ztrátou povolání. Poradenské služby fungují při Úřadech práce.

Bartoňová (2014) zdůrazňuje, že v rámci systému školy je potřeba vytvořit komplexní systém, který je založený na doplňujících a navazujících informačních, poradenských a také výchovně vzdělávacích činnostech, které pomáhají žákovi v jeho rozhodování o profesní budoucnosti. Profesní poradenství na základních školách je realizováno především výchovným poradcem a školním metodikem prevence ve spolupráci s třídními učiteli či dalšími pedagogickými pracovníky. Funkce výchovného poradce je zřizována na všech základních školách. Úkolem výchovného poradce je informovat o jednotlivých typech škol, požadavcích a předpokladech pro přijetí. Dále je poradce nápomocen při správném vyplnění a následném sběru přihlášek. Podle Zapletalové (2003) je profesní poradenství bohužel pouze okrajovou záležitostí, protože výchovní poradci řeší spíše výchovné problémy. Profesní poradenství však může zajišťovat i školní psycholog nebo speciální pedagog.

### 3 Strategie a přístupy k žákům s mentálním postižením

#### 3.1 Rámcový vzdělávací program praktické školy dvouleté

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání Praktická škola dvouletá (78 -62-C/02) navazuje na Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Je doplněn přílohou, která upravuje vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV – LMP) Výše uvedený vzdělávací program vymezuje výsledky vzdělávání na úroveň, kterou mají žáci získat během středního vzdělávání pomocí používání speciálně pedagogických metod, postupů a prostředků. Dále pak umožňuje upravit obsah a rozsah učiva tak, aby odpovídal možnostem a schopnostem žáků s mentálním postižením a umožnil jim získat střední vzdělání. *Praktická škola dvouletá je určena žákům se speciálními vzdělávacími potřebami plynoucími ze snížené úrovně rozumových schopností, případně žákům s více vadami, kteří ukončili povinnou školní docházku v základní škole praktické či v základní škole speciální v nižším než devátém ročníku základní školy a v odůvodněných případech v devátém ročníku základní školy* (www.msmt.cz).

Základním dokumentem je RVP PRŠ 2, který navazuje na RVP ZŠ s přílohou, jenž upravuje podmínky vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV – LMP) a na RVP pro obor vzdělávání Základní škola speciální (RVP ZŠS). Upřesňuje nejen úroveň klíčových kompetencí a úroveň vzdělávací, kterou si mají žáci v průběhu studia osvojit, ale i na používání speciálních pedagogických metod, forem, prostředků a postupů. Dále klade důraz na přípravu pro budoucí život, tedy na pracovní a společenské uplatnění. Celý vzdělávací proces je uzpůsoben možnostem a schopnostem žáků tak, aby respektoval jejich individualitu a specifičnost.

**Charakteristika vzdělávání** - Praktická škola dvouletá umožňuje žákům s mentálním postižením získat střední vzdělání. Cílem výchovně vzdělávacího procesu je osvojení si základních pracovních dovedností, návyků, pracovních postupů nutných pro výkon povolání. Pokud jsou žáci tímto způsobem vzděláváni, zpravidla se naučí tyto dovednosti aplikovat nejen v profesním ale i v každodenním běžném životě. Po úspěšném absolvování školy se mohou jedinci uplatňovat při pomocných pracích v oblasti zdravotnictví, sociální péči a službách, ve výrobních podnicích či zemědělství.

Bartoňová (2014) uvádí, že většina jedinců s lehkým stupněm mentální retardace je schopna vykonávat přiměřeným výkonem podle svých individuálních možností práci, kde jsou požadovány více manuální dovednosti než teoretické znalosti. V současné době je v České republice situace na trhu práce spíše nepříznivá. Nabídka pracovních míst pro absolventy tohoto typu škol je mizivá a důsledkem toho se stávají nezaměstnanými. *Organizace vzdělávání* - Vzdělávání v Praktické škole dvouleté probíhá formou denního studia. Ředitel školy je oprávněn v odůvodněných případech prodloužit délku studia, avšak nejvýše o dva školní roky. Výuka musí být uspořádána tak, aby byly po celou dobu studia respektovány individuální možnosti a schopnosti každého žáka. *Způsob ukončování vzdělávání* - Studium je ukončeno závěrečnou zkouškou s vysvědčením o závěrečné zkoušce. Závěrečné zkoušky zahrnují ústní teoretickou zkoušku z odborných předmětů a praktickou zkoušku z odborných předmětů. Absolvent získává úspěšným ukončením studia střední vzdělání. *Pojetí a cíle středního vzdělávání* - Střední vzdělávání vytváří předpoklady pro výkon určitého povolání. Cíle vycházejí z uvedených klíčových kompetencí. Ke stěžejním cílům středního vzdělávání patří rozšiřování a prohlubování vědomostí a dovedností nabytých ze základního vzdělávání, formování osobních postojů. Učitel vede žáky k tvořivému myšlení a samostatnému řešení problémů, rozvíjení komunikativních dovedností včetně alternativních, pozitivního vztahu k lidem, přírodě, prostředí a práci. Učitel požaduje důsledné plnění jím zadaných úkolů s důrazem na vytrvalost, pečlivost, pracovitost a zodpovědnost.

**Klíčové kompetence** - Klíčové kompetence představují určité soubory vědomostí a dovedností, které umožňují žákovi reagovat na určité životní situace. Klíčové kompetence praktické školy navazují a dále rozvíjejí kompetence získané v rámci základního vzdělávání. Nadále je potřeba respektovat individualitu žáka a jeho specifika. *Kompetence k učení* směřují k osvojování poznatků, které obsahuje daný vzdělávací program, uplatňování a prohlubování nových vědomostí a zkušeností, s čímž úzce souvisí též vnímání hodnocení ze stran druhých, přijímání rad i kritiky. Kompetence k učení též zahrnují i používání odborných pojmů vztahujících se k danému oboru, vyhledávání nových a užívání již nabytých informací v praktickém životě. *Kompetence k řešení problémů* vedou k rozpoznání problémů a hledání adekvátního způsobu jejich řešení, zvládání běžných životních situací přiměřeně

možnostem a schopnostem jedince, popřípadě přivolání pomoci v situaci ohrožení sebe nebo druhé osoby. *Kompetence komunikativní* směřují ke srozumitelnému vyjadřování formou, ústní, písemnou nebo jinou alternativní metodou, naslouchání druhým a porozumění sdělenému obsahu. Žák by měl být schopen vyjádřit a obhájit vlastní názory i postoje a využívat běžných informačních a komunikačních prostředků. *Kompetence sociální a personální* vedou žáka k orientaci v základních pravidlech společenského chování a mravních hodnotách, uvědomování si možného nebezpečí psychického a fyzického zneužívání vlastní osoby a respektování práv a povinností svých i druhých osob (www.msmt.cz).

### 3.2 Význam didaktických zásad ve speciálním školství

*Pedagogika po staletí usilovala o formulaci základních pravidel, která by zajistila efektivnost výchovně vzdělávacího působení. Tak postupně vznikala a rozvíjela se systém pedagogických principů, tj. nejobecnějších požadavků optimalizujících výchovně vzdělávací činnost* (Jůva, 2001, s. 67).

Na formování základních pedagogických principů se v průběhu staletí podílelo mnoho významných osobností. Už v období antiky Platón zdůrazňoval soustavnost a přiměřenost výchovné práce. Renesanční doba zase upouští od mechanického učení a klade důraz na aktivitu a samostatnou tvůrčí činnost. Jan Amos Komenský, který je právem nazýván učitelem národů, se v mnoha svých dílech důležitostí pedagogických principů zabývá. Zdůrazňoval především systém názornosti, soustavnosti, přiměřenosti, uvědomělosti a všestrannosti. Na dalším vývoji zásad a jejich zavádění do praxe participovala řada významných osobností jako Rousseau, Pestalozzi, Herbart, Ušinskij, Spencer.

Současná pedagogika tyto zásady stále používá a postupně jsou rozšiřovány o nové aspekty, které souvisejí s celkovým rozvojem společnosti 21. století. V oblasti speciálního a alternativního pedagogiky vystupuje do popředí především zásada přiměřenosti a individuálního přístupu. Obecně se v současné pedagogice stále více upřednostňuje zásada aktivity, iniciativnosti a tvořivosti. Didaktické zásady mají obecnou platnost po celé šíři výchovně vzdělávacího spektra, přičemž úspěšnost výchovně vzdělávací činnosti závisí na používání, respektování a uplatňování těchto zásad v praxi.



*Zásada názornosti* - Pravidlo používání zásady názornosti patří mezi prvořadé a při výchově a vzdělávání mentálně postižených osob to platí obzvlášť. Jůva (2001) konstatuje, že veškeré poznávání začíná smyslovým vnímáním, které vede k obecnému myšlení, utváření myšlenkových závěrů a užití v praxi, proto je smyslové vnímání základním východiskem výchovy a vzdělávání. Komenský nazval tuto zásadu „zlatým pravidlem“. Kladl důraz postupovat při výuce od příkladu (náзору), k pravidlu (zobecnění) až k praktickému použití poznatků. Schopnost smyslového vnímání je u osob s mentálním postižením narušena, proto je při jejich vzdělávání potřeba používat co nejvíce názornosti v rozmanitých formách. Pro realizaci této zásady je důležitá i osobnost pedagoga, velmi záleží na jeho představách, fantazii, schopnosti improvizace, tvořivosti a používání moderní techniky. Z uvedeného vyplývá, že je potřeba zapojit co nejvíce smyslů žáka. Umožnit mu podívat se, poslechnout si, vzít do rukou, ochutnat, přivonět, zkusit. Těmito způsoby si žák vytváří konkrétní představy, které jsou podloženy vlastní zkušeností a lépe se mu zapamatují.

*Zásada přiměřenosti* - Tato zásada patří při výchově a vzdělávání osob s mentálním postižením mezi absolutně klíčové. Obecně platí postup od známého k neznámému, od blízkého k vzdálenému, od jednoduchého k obtížnějšímu. Obsah, formy a metody používané při výchově a vzdělávání mentálně postižených jedinců musí odpovídat stupni jejich postižení, věkové vyspělosti, možnostem a schopnostem. Pedagog tedy musí být informován o stavu, úrovni dosavadních vědomostí a dovedností žáka, o jeho individuálních zvláštностech a na základě těchto informací být schopen vytvořit vhodné podmínky pro jeho výuku. Valenta (2013) uvádí, že pokud právě tato zásada není respektována, vychází celý vzdělávací proces vniveč. Princip přiměřenosti úzce souvisí s individuálním přístupem ke vzdělávané osobě. Jedná se o časovou i finančně náročnou situaci. Ve speciálních školách jsou tato kritéria splněna například snížením počtu žáků a spoluúčastí asistenta pedagoga. Pedagog se tedy může více zaměřovat na žáky se slabším výkonem.

*Zásada soustavnosti* - Základním požadavkem při výchově a vzdělávání je, aby osvojování vědomostí, dovedností a návyků probíhalo v určité soustavě, ucelenosti, systému. Systematičnost musí fungovat v učební látce, jednotlivých předmětech, ročnících. Valenta (2013) zdůrazňuje, že bez respektování této zásady by mohl vzniknout didaktický zmatek a úroveň vzdělání by nedosáhl patřičného stupně. Návyk

u mentálně postižených jedinců se formuje poměrně dlouhou dobu, protože jejich schopnost poznávání je spíše nezáměrná a živelná.

*Zásada trvalosti* - Lidský mozek rychle zapomíná, obecně tedy platí doporučení, aby si jedinec osvojené vědomosti, dovednosti a návyky uchoval ve své paměti co nejdéle, čehož lze dosáhnout častým opakováním a procvičováním. Schopnost pamatovat si je u osob s mentálním postižením zasažena v různé intenzitě a převažuje především krátkodobá paměť. Výchova a vzdělávání mentálně postižených osob vyžaduje celoživotní opakování a procvičování získaných vědomostí, dovedností a návyků a to především v praktických činnostech a v simulaci různých situací, avšak nikoliv mechanickým opakováním, či dokonce formou drilu.

*Zásada uvědomělosti, cílevědomosti a aktivity* - Podstatou této zásady je vyloučení mechanického osvojování učiva bez hlubšího porozumění. Na úzkou spojitost této zásady s názorností poukazoval už Komenský, že názornost byla předpokladem skutečného pochopení a praktického využití (Jůva, 2001, s. 72).

Valenta (2013) uvádí, že žáci musejí být předem seznámeni s úkoly a cíli vyučování, protože jinak ztrácí o výklad zájem. Průcha (2000) zdůrazňuje, aby nedocházelo k situacím, že učitel dělá práci za žáka, protože nejvíce se člověk učí vlastní zkušeností. Záleží tedy pouze na pedagogovi, jak své žáky dokáže motivovat a aktivizovat. Při aktivizaci a získávání zájmu v průběhu výuky mentálně postižených žáků se dobře osvědčilo používání her a soutěží, vyprávění, dramatizace, sbírání bodů a vhodné odměňování. Motivace orientovaná spíše racionálně v praxi nedosahuje zdaleka takového úspěchu jako motivace názorná a citová.

*Zásada emocionálnosti* - Cílem této zásady je probouzet u žáků odpovídající citové prožitky a především vytvářet ve třídě klidnou atmosféru, bez jakéhokoliv napětí a strachu. Učitel má u žáka probouzet adekvátní citové prožitky a navodit podmínky pro tvůrčí atmosféru. Příjemná atmosféra umožňuje zvyšovat výkony žáka a dosahovat tak lepších výsledků práce. Pozitivní důsledek dodržování této zásady vede ke snížení či postupnému odstraňování pocitu únavy a to jak u pedagoga, tak i u vychovávaného jedince (Průcha, 2000).

Samotná existence didaktických zásad však automaticky nezaručuje úspěšnost výchovně vzdělávacího procesu. Nezastupitelnou roli má v tomto procesu osobnost pedagoga, tedy zda dokáže uvedené zásady používat a uplatňovat v každodenní praxi.

V současné době je často kritizována nízká efektivita výchovy a vzdělávání. Někteří autoři (Čáp, Mareš, 2001, Průcha, 2000) se shodují, že právě nedodržování uvedených zásad může být jednou z příčin dosahování nízkých výsledků při výchově a vzdělávání.

### 3.3 Vyučovací metody čtení žáků s mentálním postižením

Čtením získává člověk velké množství informací, psaním zase vyjadřuje svá sdělení. Čtení a psaní jsou základním pilířem lidské gramotnosti, přičemž nám tyto schopnosti nejsou dány automaticky - musíme se je naučit. Pro jejich zvládnutí však musí mít člověk určité předpoklady. Bartoňová (2005) mezi zásadní předpoklady pro nácvik čtení řadí zejména schopnost sluchové a zrakové diferenciaci, rozlišení posloupnosti písmen a porozumění abecednímu systému. U osob s mentálním postižením jsou výše uvedené schopnosti včetně inteligence v různé míře sníženy či narušeny, proto musíme při volbě metody výuky čtení vždy vycházet z individuálních možností a schopností jedince. Valenta (2013) uvádí jako nejčastěji používanou metodu výuky čtení na základních školách praktickou metodu analyticko syntetickou a pro žáky základních škol speciální metodu globální.

**Metoda analyticko syntetická** (nazývána též jako metoda slabiková) je v současnosti v českém školství jednou z nejpoužívanějších metod výuky počátečního čtení. Autorem analyticko syntetické metody je K. D. Ušinskij, v České republice je uváděn J. V. Svoboda. V druhé polovině 20. století Vladimír Linc zpracoval tuto metodu pro výuku čtení pro základní školy praktické. Analyticko syntetická metoda vychází z faktu, že první slůvka dětí jsou slabiky, například má - ma, tá - ta. Podstatou metody je analýza - rozklad slova na hlásky a slabiky, a syntéza - spojování do slabik a slov. Nácvik čtení touto metodou je rozdělen do čtyř etap: přípravné etapy počátečního čtení, přechodu od obsahu k formě řeči, poznávání hlásek, písmen a jejich zpevňování a nácviku čtení slabik, slov a jejich automatizace. *Přípravná etapa* je zaměřena na rozvíjení všech funkcí, které mohou být důsledkem mentálního postižení narušeny a jejich zvládnutí je důležitým předpokladem pro počáteční čtení. K hlavním úkolům tohoto období patří rozvíjení záměrné pozornosti, zrakové a sluchové percepce a diferenciaci, dále prostorové orientace, a to zejména na stránce principem zleva doprava. V etapě *přechodu od obsahu k formě řeči* se žák učí chápat význam řeči

(obsah) a jeho různé formy. Její podstatou je pochopení akustické formy slova (smluvené, slyšené) a vizuální (psané, kreslené). V etapě *poznávání hlásek a písmen* dochází k rozlišování a fixování jednotlivých hlásek a písmen pomocí říkanek, které se žáci učí nazpaměť. Následuje etapa *nácviku čtení slabik a slov*, která spočívá v soustavném opakování a procvičování (srov. Valenta 2013, s. 401; Bartoňová, 2014).

**Metoda globální** je založena na principu od celku k jednotlivému a vychází z ověřené zkušenosti, že jedinec s mentálním postižením vnímá lépe celek než detail a je tedy pro něj snazší vnímat a učit se celá slova než jednotlivé hlásky. Výuka tímto způsobem může být využita k překonání období, kdy žák při výuce nedosahuje úspěchu a může být praktikována až do doby, než žák vlastním vývojem dojde k rozboru jednotlivých slov a vět (Hemžáčková, 1998). Autorem metody je belgický lékař Ovide Decroly, v České republice byl jejím propagátorem významný pedagog Václav Příhoda. Výuka počátečního čtení globální metodou probíhá ve třech fázích, a to etapě přípravné, etapě vlastního členění a v etapě dalšího čtení a procvičování. *Přípravná etapa* je zaměřena na rozvíjení paměti, myšlení, pozornosti, představivosti, zrakové a sluchové percepce a diferenciaci. Hemžáčková (1998) konstatuje, že přípravná etapa u globální metody probíhá podobně jako u metody analyticko syntetické. Vlastnímu čtení předchází časté hlasité předčítání jednoduchých textů, které jsou doplněny obrázky. Postupně se žák učí sledovat text prstem směrem shora dolů a zleva doprava. Průběžně se učí pojmenovávat předměty, které tvoří součást jeho každodenního života. Učí se rozlišovat a přiřazovat stejné předměty ve dvojici, přiřazovat k reálným předmětům obrázky a tvořit dvojice stejných obrázků. Poté následují cvičení k porozumění a zapamatování pojmů. Podstatou etapy *vlastního čtení* je přiřazování slova k obrázku. Zpočátku přiřazuje slovo k obrázku učitel a sám je přečte, poté učitel přiřazuje slovo a žák je přečte. V následné fázi samo dítě přiřazuje slovo k obrázku a přečte. Návazná etapa dalšího čtení a procvičování směřuje žáka na postupné vytváření jednoduchých vět a jejich plynulé čtení. *Pro čtení i psaní se používá hůlkové písmo, aby žáci mohli jeho tvary snáze napodobovat, obtahovat nebo vymodelovat* (srov. [www.wiki.rvp.cz](http://www.wiki.rvp.cz); Bartoňová, 2014).

### 3.4 Školní vzdělávací program Praktická škola

Školní vzdělávací program je dokument, který vychází z obecných cílů a klíčových kompetencí Rámcového vzdělávacího programu pro daný obor vzdělávání. Tento dokument si zpracovává každá škola sama. Na jeho vypracování se podílí celý tým pedagogických pracovníků školy, což jim umožňuje určitou volnost při přípravě výuky. Rodičům, žákům a studentům se tak více rozšiřují možnosti při výběru školy, která bude co nejlépe vyhovovat jejich představám a požadavkům.

Absolventi praktické školy dvouleté jsou připravováni pro jednoduché pracovní činnosti v oblasti služeb a výroby, například v sociálních službách, ve zdravotnictví, ve výrobních podnicích, případně k pokračování v dalším vzdělávání. Prostřednictvím personálního, přístupového a technického zázemí je reálně uplatňována individuální péče.

Výchovné a vzdělávací strategie jsou chápány jako postupy k dažení klíčových kompetencí. *Kompetence k učení* – cílem je osvojení poznatků obsažených ve školním vzdělávacím programu, uplatňování osvojených znalostí k prohlubování vědomostí a dovedností a jejich následné používání v běžném životě.

*Kompetence k řešení problémů* – stěžejním cílem je vedení žáků k včasnému rozpoznání problému a hledání jeho možného řešení, překonávání běžných životních překážek, umět si říci o pomoc nebo pomoc v případě ohrožení přivolat a naučit se přijímat důsledky vlastních rozhodnutí.

*Kompetence komunikativní* – jsou směřovány na rozvíjení komunikačních dovedností v rámci svých možností, porozumění obsahu sděleného a být schopen na ně adekvátně reagovat, na podporování vyjadřování svých názorů a umět respektovat názory druhých osob.

*Kompetence sociální a personální* – Hlavním cílem je uplatňování základních pravidel společenského chování, uvědomování si hrozícího psychického a fyzického zneužití své osoby, respektování práv a povinností svých i ostatních.

*Kompetence občanské* – respektovat základní lidská práva a povinnosti, pravidla lidského soužití. Důraz je kladen na zvládnutí běžné komunikace s úřady, ochranu svého zdraví a zdraví ostatních.

*Kompetence pracovní* – cílem je zvládnutí základních pracovních dovedností, návyků a postupů pro každodenní běžnou i profesní činnost, chápat význam práce, vedení k plnění zadaných povinností, schopnosti spolupráce a respektování práce své i ostatních osob (ŠVP Praktická škola).

## **4 Jazyk a jazyková komunikace v edukačním procesu na Praktické škole dvouleté**

### **4.1 Cíl diplomové práce, metody a techniky šetření**

Hlavním cílem diplomové práce je vytvoření a následně ověření podpůrného materiálu pro výuku předmětu Český jazyk a komunikace na Praktické škole dvouleté.

#### **Dílčí cíle**

- Vypracovat učební texty pro výuku předmětu Český jazyk a komunikace na Praktické škole dvouleté podle vzdělávacího programu Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání Praktická škola dvouletá.
- Vytvořit pracovní listy k učebním textům, které odpovídají individuálním možnostem a schopnostem žákům Praktické školy dvouleté.
- Ověřit zpracovaný učební materiál v praxi a posouzení možnosti jeho efektivního využití.

#### **Výzkumné otázky**

VO 1: Jsou učební materiály pro výuku českého jazyka zpracované tak, aby odpovídaly možnostem a schopnostem žáků praktické školy?

VO 2: Jsou uplatňovány v edukačním procesu principy respektování osobnosti žáka s mentálním postižením?

Diplomová práce byla zpracována s využitím technik statistické procedury. Pro kvalitativní šetření byly použity následující techniky:

- analýza odborné literatury
- analýza dokumentů
- přímé pozorování
- přirozený experiment
- písemné dotazování
- individuální rozhovor

## 4.2 Charakteristika výzkumného souboru

### Charakteristika školy

Dívčí katolická střední škola je střední školou určenou maximálně pro 52 žákyň. Škola nabízí dva obory, Praktickou školu dvouletou a Pečovatelské služby. *Praktická škola* umožňuje střední odborné vzdělání pro absolventky základních škol praktických a speciálních škol. Absolventi jsou připravováni pro jednoduché pracovní činnosti v oblasti služeb a výroby (např. v sociálních a komunálních službách, ve zdravotnictví, ve výrobních podnicích, v zemědělství), případně k pokračování v dalším vzdělávání (ŠVP Škola pro život). Obor *Pečovatelské služby* je vhodný i pro dívky nestudijního typu z různých důvodů. Nejčastěji se jedná o žákyně, které nemají vytvořeny základní studijní návyky, které se potýkají se záškoláctvím a útekami, s drogovou závislostí a jinými výchovnými problémy. Po ukončení studia v oboru Pečovatelské služby mohou pracovat jako pečovatelky v zařízeních pro seniory, v domácnostech klienta, v léčebnách pro dlouhodobě nemocné, v ústavech sociální péče a v jiných zařízeních, kde je potřeba poskytnout adekvátní péči nemocným, nemohoucím či postiženým osobám (ŠVP Učíme pomáhat). S ohledem na smíšený kolektiv žákyň a zaměření oboru jsou žákyně po celou dobu studia vedeny k vzájemné toleranci, respektu a ochotě vzájemně si pomáhat.

Dívčí katolická střední škola byla založena v roce 1990, patří mezi nejstarší církevní školy v naší republice. Jejím zřizovatelem je Arcibiskupství pražské. Škola byla oceněna Medailí ministerstva školství prvního stupně a reprezentovala české střední školství na setkání středních škol členských zemí EU v Lucembursku a Portugalsku. Pracovní tým je složen z pedagogů, kteří mají rozsáhlé znalosti z oboru psychopedie, etopedie a také zkušenosti s výchovou a vzděláváním žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Ve škole funguje školní poradenské pracoviště, v současné době zastoupené speciálním pedagogem, sociální pracovnící, výchovnou poradkyní, školním metodikem prevence a psychologem. *Speciální pedagog* poskytuje všem integrovaným žákům individuální péči. Často se však na škole pracuje také se žákyněmi, jejichž porucha nevyžaduje integraci, ale přesto zůstává celoživotním handicapem a proto je zapotřebí i je zohledňovat. Školní speciální pedagog informuje své kolegy o vhodném přístupu k těmto žákyním. *Školní psycholog* poskytuje žákyním



individuálně poradenskou a terapeutickou péči v indikovaných případech. Podle jejich aktuální situace nabízí dívkám radu, doporučení, podporu v obtížných životních situacích, krizovou intervenci či pouze prostor pro vypovídání se, svěření se s těžkostmi nebo pro sdílení radostí. Některé z obtíží, s nimiž žákyně do školy přicházejí, jsou trvalejšího rázu a vyžadují dlouhodobější a systematictější spolupráci. Mnohdy dívky potřebují probrat zcela konkrétní situace ze svého života a s pomocí školního psychologa hledají vhodné řešení. *Školní sociální pracovnice* pomáhá žákyním s řešením problémů v oblasti bydlení, financí, sociálních dávek, příspěvků a často i zadlužení. *Výchovný poradce* se zaměřuje na řešení výchovných problémů, zejména záškoláctví, nedodržování školního řádu, experimentování s návykovými látkami, drobné krádeže. *Školní metodik prevence* řeší problematiku sociálně patologických jevů u jednotlivých žáků a tříd a ve spolupráci s třídními učiteli a zákonnými zástupci pomáhá zajišťovat péči odpovídajících odborných pracovišť.

### **Vybavení školy**

Škola je vybavena moderní technikou, vhodným nábytkem a speciálními pomůckami. *Teoretická výuka* probíhá přímo v prostorách školy. K dispozici jsou čtyři učebny, které jsou vybaveny stavitelnými školními lavicemi a interaktivními tabulemi. Cvičná kuchyň je zařízena moderními kuchyňskými spotřebiči, pomůckami se speciálními úchyty a bezbariérovým přístupem. Počítačová učebna disponuje dvanácti počítači s LCD monitory. Další učebna je vybavena pomůckami pro předmět pečovatelsví, včetně polohovací postele, dětské postýlky a další pro výuku nezbytné pomůcky pro nácvik péče o dítě a seniora. Škola má i svou vlastní knihovnu, kde si žákyně mohou půjčovat knihy různých žánrů. *Praktická výuka* probíhá v zařízeních sociální péče, v domovech pro seniory, v mateřských školách běžného typu i speciálních. V roce 2012 založila škola vlastní pečovatelskou agenturu *Křížovnická pečovatelská služba*, která vznikla za podpory řádu Křížovníků s červenou hvězdou. Žákyně zde v rámci praktické výuky pečují o 25 klientů v domácím prostředí ([www.divciskola.cz](http://www.divciskola.cz)).

### **Charakteristika sledovaného souboru**

Sledovaný soubor je tvořen žákyněmi studijního oboru Praktická škola. V prvním ročníku studuje 7 a ve druhém 8 žákyň.

**Tabulka č. 1:** Stručná charakteristika sledovaného souboru - 1. ročník (data použita z osobní dokumentace žákyně).

| Žák | Věk | Závěry SPC                                                                                                                                                                                                                                                                 | Doporučení SPC                                                                                                                                                                                                                            |
|-----|-----|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1   | 16  | středně těžká mentální retardace, nejlepší výsledky v oblasti mechanické paměti, největší deficit oblasti slovně logického myšlení, jazykového citu a praktických početních dovedností                                                                                     | individuální, popř. skupinová práce, názorná výuka, nácvik jednotlivých pracovních postupů a pomoc při jejich fixaci                                                                                                                      |
| 2   | 18  | lehká mentální retardace, ADHD, epilepsie, verbální vyjadřování velmi jednoduché s omezenou slovní zásobou, myšlení ulpívavé, často zabíhavé, tempo psaní pomalé, časté škrty a přepisy, vynechávání a záměna slov, tempo čtení výrazně pomalé, domýšlení slov nebo záměna | nutné diktovat po slovech nebo slovních spojeních, respektovat pomalejší tempo při psaní a čtení, preferovat doplňovací a testové formy práce, zařazovat relaxační chvíle, specifické chyby plynoucí z poruchy nezahrnovat do klasifikace |
| 3   | 21  | středně těžká mentální retardace, dětský autismus, velmi pomalé tempo čtení s nízkým porozuměním obsahu čteného, psaní hůlkovým písmem, vynechávání nebo komolení slov                                                                                                     | týdenní plány, viditelný rozvrh dne, úprava písemných testů, výukové počítačové programy, využívat co nejvíce názornosti                                                                                                                  |
| 4   | 18  | Prader – Williho syndrom, lehká mentální retardace, dobré schopnosti paměťové a schopnosti využití již osvojených dovedností a znalostí v praktických                                                                                                                      | respektovat velmi pomalé pracovní tempo, delší čas na nácvik v případě nutných změn, pravidelný režim (minimální změny), individuální podpora                                                                                             |

|   |    |                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                |
|---|----|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|   |    | souvislostech, deficit v oblasti motorické koordinace (hrubé i jemné motorice) a grafomotorice                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                |
| 5 | 17 | lehká mentální retardace, atypický autismus, menší slovní zásoba, mluví v jednodušších větách, krátké, vyhýbavé pohledy, změny v prostředí zvládá, v programu méně, čtení, psaní mírně pomalejším tempem, nízká emoční reaktivita | umožnit pomalejší pracovní tempo, dopomoc asistenta pedagoga, respektovat deficity v sociálním chování a komunikaci, vytvořit vhodné sociální prostředí ve třídě, eliminovat případné negativní postoje vůči odlišnému chování |
| 6 | 20 | středně těžká mentální retardace, čtení pomalé, text nedokáže reprodukovat, psaní psacím písmem s větší chybovostí, vyjadřovací schopnosti a slovní zásoba chudší, manuálně zručná, pracuje samostatně, pracovní tempo pomalé     | respektovat pomalejší pracovní tempo, kontrolovat pochopení zadání úkolu, ev. zopakovat, výuku stavět na názoru, praktické zkušenosti                                                                                          |
| 7 | 25 | středně těžká mentální retardace, v praktických činnostech dosahuje lepších výsledků, komunikativní, na základě opakování naučených frází, úroveň čtení a psaní velmi nízká, často bez pochopení obsahu                           | pomoc asistenta pedagoga ve všech vyučovacích předmětech, redukováný obsah učiva, učivo předávat ve zjednodušené a tištěné formě zvětšeným písmem, zařazovat relaxační chvílky                                                 |

**Tabulka č. 2:** Stručná charakteristika sledovaného souboru - 2. ročník (data použita z osobní dokumentace žákyně).

| <b>Žák</b> | <b>Věk</b> | <b>Závěry SPC</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | <b>Doporučení SPC</b>                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|------------|------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1          | 16         | Aspergrův syndrom, středně těžká dyspraxie, hypoaktivita, lehká mentální retardace, sklon k panickým reakcím, kolísavá plynulost řeči se zajíkáváním a stereotypiemi, kolísavé pracovní tempo a pozornost, při neúspěchu ztráta zájmu, rezignace, samostatně pracuje pouze při dobře známých a naučených postupech | individuální dávkování zátěže, umožnit odpočinek, pomoc asistenta, posilovat motivaci, využívat vizualizaci a strukturalizaci (tabulky, přehledy, pravidla, plány), jasné, stručné, zřetelné instrukce, na změny předem připravit, stanovit hranice a pravidla chování a dbát na jejich dodržování |
| 2          | 19         | lehká mentální retardace, řečové a pohybové postižení, závažná porucha pozornosti, specifická porucha matematických schopností, psaní tiskacím písmem, při použití psacího se projevuje velká chybovost, čtení pomalé, ale funkční, rychlá unavitelnost a následná ztráta zájmu                                    | dopomoc pedagogického asistenta, respektovat obtíže v matematice, zadávat jednoduché pokyny s následnou kontrolou porozumění, respektovat emoční labilitu, podporovat verbální komunikaci, zařazovat relaxační chvíle, umožnit více času na zpracování zadaného úkolu                              |
| 3          | 23         | lehká mentální retardace, DMO – pravostranná hemiparéza, těžká slabozrakost, nižší schopnost orientace v prostoru, pomalé tempo, rychlá unavitelnost, pomalejší příjem informací a méně přesné jejich zpracování, čtení pomalé s porozuměním obsahu, písmo úhledné s minimální chybovostí                          | respektovat pomalé tempo, unavitelnost a výkyvy nálad, texty ke čtení a pracovní listy zvětšovat na 120-140%, volit typ písma Arial o velikosti 16-18, předcházet únavě ze zrakové práce, zajistit dobré osvětlení, předem zvážit vhodnost zadávaného úkolu, preferovat                            |

|   |    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                           |
|---|----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|   |    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | ústní formy práce                                                                                                                                                                                                                                         |
| 4 | 22 | SPU (dysgrafie, dyspraxie, dysortografie), ADHD, levostranná hemiparéza, afektivní labilita, zhoršená jemná i hrubá motorika, snadná unavitelnost, výrazné výkyvy ve výkonech, čtení pomalé, ale funkční, písmo neuspořádané, pravopisné chyby, emočně velmi labilní, školní výkon závislý na psychické pohodě                           | preferování testové formy práce, redukce učiva, kontrola pochopení zadání úkolu, udržovat pozitivní emoční ladění, zařazovat relaxační chvílky, využívat přehledů, tabulek, chválit i za projevenou snahu, respektovat individuální tempo práce           |
| 5 | 20 | lehká mentální retardace, DMO, zrakové postižení středního stupně, pomalé tempo čtení s občasným neporozuměním obsahu čteného, pomalé tempo psaní se sníženou kvalitou, výkonnostní výkyvy, zvýšená unavitelnost                                                                                                                         | respektovat pomalejší tempo práce, kontrolovat pochopení zadání, umístění v přední lavici, zajištění dobrého osvětlení, zvětšení písma v textu, preferovat ústní zkoušení nebo testové a doplňovací formy, pracovat po kratších úsecích                   |
| 6 | 24 | lehká mentální retardace, DMO, dysartrie, pohyb na mechanickém vozíku za asistence druhé osoby, řečový projev méně srozumitelný, psaní LHK s výraznými obtížemi, čtení pomalým tempem po slovech, s delšími pauzami, reprodukce čteného útržkovitá, bez porozumění kontextu, zvýšená unavitelnost, obtíže v koncentraci, kolísání výkonu | při všech činnostech pomoc asistenta pedagoga, tolerovat individuální tempo práce, poskytnout dostatek času k vyjádření, preferovat doplňovací a testové formy práce, zvětšení textu na velikost písma 36, využívat lupy, PC, zařazovat relaxační chvílky |
| 7 | 22 | středně těžká mentální retardace, dětský autismus, mnohočetná                                                                                                                                                                                                                                                                            | pomoc asistenta pedagoga, umožnit více času na zpracování                                                                                                                                                                                                 |

|   |    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|---|----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|   |    | <p>patlavost, snížená schopnost adaptace, nižší odolnost vůči zátěži, infantilní jednání, oční kontakt krátkodobý, vyhýbavý, řeč obtížně srozumitelná, menší slovní zásoba, čtení po slabikách s obtížemi porozumění, písmo čitelné, úroveň jemné, hrubé motoriky 6-7 let, rigidní dodržování osvojených pravidel, zvýšeně unavitelná, pracovní tempo pomalé</p> | <p>zadaného úkolu, kontrolovat pochopení zadání úkolu, dodržovat pravidelný režim, na změny předem připravit, využívat vizualizace a strukturalizace, chválit a odměňovat za projevenou snahu, veškeré učivo redukovat, zadávat jednoduché a stručné pokyny, respektovat zvýšenou unavitelnost, kolísání nálady a výkonů</p> |
| 8 | 18 | <p>středně těžká mentální retardace, komunikativní, řeč srozumitelná, vyjadřování v jednoduchých, naučených větách, malá slovní zásoba, tempo čtení velmi pomalé s částečným porozuměním obsahu, psaní hůlkovým písmem, písmo čitelné s chybovostí, manuálně zručná, naučené dovednosti z praktického života zvládá samostatně, pomalejší pracovní tempo</p>     | <p>redukováný obsah i rozsah učiva, tolerovat pomalejší tempo práce, zadávat jednoduché pokyny, kontrolovat porozumění zadaného, povzbuzovat a chválit, preferovat testové a doplňovací formy práce, respektovat individuální zvláštnosti vyplývající z postižení</p>                                                        |

### 4.3 Interpretace výsledků

V rámci projektu EU získala škola možnost zpracovat si své vlastní učebnice. Pro všechny odborné předměty má škola vlastní specifické výukové materiály jak v knižní, tak i elektronické podobě. Učebnice jsou všem žákům k dispozici zdarma. Výzkumné šetření je zaměřeno na vypracování Školního vzdělávacího programu Praktická škola. Na jeho vypracování se podílel tým pedagogů Dívčí katolické střední školy. Vzhledem k nedostatku učebních materiálů pro tento typ školy jsme si vytvořili vlastní. Ve své diplomové práci se zabývám vytvořením a následným prověřováním učebního materiálu pro výuku českého jazyka. Celý proces tvorby je složen z několika jednotlivých fází. V první fázi jsem se zaměřila na získání dalších odborných informací o mentálním postižení a osobnosti jedince s tímto postižením, dále také na studium odborné literatury týkající se pravidel českého jazyka. Při zpracování učebních materiálů vycházím z teoretických poznatků a dlouholetých vlastních zkušeností získaných při výuce žáků s mentálním postižením. Podstatou další fáze bylo uvedení zpracovaného učebního materiálu do praxe. Přímé pozorování probíhalo dlouhodobě a získané poznatky byly použity k dalším úpravám učebního textu. Následovala další fáze, písemné dotazování a individuální rozhovory s cílem získat zpětnou vazbu od svých kolegů. Jejich názory, hodnocení a připomínky byly pro mě velmi přínosné.

*Vyučovací předměty oboru Pečovatelské služby* - obor Pečovatelské služby je studijně náročnější. Obsahuje více učebních předmětů a učivo v jednotlivých předmětech je podrobnější. Zahrnuje předměty: český jazyk, literaturu a komunikaci, anglický jazyk, matematiku, biologii, IKT, občanskou výchovu, osobnostně profesní růst, křesťanskou výchovu, kreativní dílny, první pomoc, tělesnou výchovu, přípravu pokrmů, péči o dítě, péči o domácnost klienta, psychologii, pečovatelsví, speciální pedagogiku v práci ošetrovatelky.

*Vyučovací předměty oboru Praktická škola* - obor Praktická škola je určena pro žáky se speciálně vzdělávacími potřebami. Učivo je v jednotlivých předmětech zpracováno tak, aby odpovídalo jejich možnostem a schopnostem. Důraz je kladen především na srozumitelnost, přehlednost a jednoduchost učiva.

Obor obsahuje předměty: souhrnný blok základy matematiky a přírodních věd, zeměpis, informační a komunikační technologie, občanská výchova, osobnostně

profesní růst, křesťanská výchova, zdravotní a rodinná výchova, tělesná výchova, příprava pokrmů, péče o oděvy, péče o domácnost klienta, pečovatelsví, psychologie, kreativní dílna, anglický jazyk, třídnická hodina, český jazyk a komunikace.

## 1. cíl diplomové práce - vytvoření ŠVP

**Tabulka č. 3:** Přehled předmětů zařazených do ŠVP

| Předmět                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                          |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Obsah                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Cíl                                                                                                                                                                                                                      |
| Základy matematiky a přírodních věd (biologie, fyzika, chemie)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                          |
| <i>Matematika</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                          |
| aritmetické operace s přirozenými a celými čísly; desetinná čísla, zlomky; procenta, výpočet počtu procent a procentní části; slovní úlohy se zaměřením na praxi; bankovky, mince, platební karty a manipulace s nimi; rovinné útvary – obvody a obsahy; prostorové útvary – základní tělesa, povrchy a objemy; konstrukční úlohy                                                                                                           | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (poznat částku peněz, množství, velikost, tvar, váhu, slevu v obchodě apod.)                                                         |
| <i>Biologie</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                          |
| obecná biologie a genetika; vznik života – základní projevy života, organismy a jejich třídění; biologie rostlin – stavba těla, význam rostlin a jejich ochrana; biologie živočichů – živočišná společenstva, domácí a volně žijící zvířata; neživá příroda – horniny, nerosty, půdy, praktický význam; ochrana přírody a životního prostředí – globální problémy a jejich řešení, chráněná území; hospodaření s odpady, ekologické havárie | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (význam rostlin a živočichů pro člověka, přírodní bohatství, nerostné suroviny, ochrana přírody, ekologické fungování člověka apod.) |



|                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Fyzika</i>                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| druhy látek a jejich základní fyzikální vlastnosti, měřené veličiny; tělesa – pohyb a síla; jednoduché stroje – využití v praxi; elektromagnetické a světelné děje, energie – druhy a využitelnost; zvukové děje – vlastnosti zvuku, škodlivost hluku                      | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (pochopení základních fyzikálních dějů, význam měření fyzikálních veličin, vlastnosti předmětů apod.)                                                                           |
| <i>Chemie</i>                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| nejjednodušší chemické reakce základních prvků; základní organické sloučeniny; základní anorganické sloučeniny; směsi; využití chemie v praxi; bezpečnost zacházení s chemickými látkami a výrobky                                                                         | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (bezpečné zacházení s chemickými látkami a výrobky, škodlivé působení na člověka a přírodu apod.)                                                                               |
| <i>Zeměpis</i>                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| kartografie a topografie; sluneční soustava, vesmír, Slunce, Země; světadíly a oceány; státy světa; Česká republika; podnebí a počasí                                                                                                                                      | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (orientace v prostředí, význam pro cestování apod.)                                                                                                                             |
| <i>Informační a komunikační technologie</i>                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| základní počítačové a programové vybavení; textový procesor; tabulkový procesor; další aplikační programové vybavení; výukové programy; e-mail, chatování; mobilní telefon, SMS; vyhledávání informací; internetový prohlížeč; práce s informacemi; ochrana osobních údajů | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (základy počítačové gramotnosti, psaní jednoduchého textu, vyhledávání informací, soudobé komunikační prostředky, zabezpečení dat před zneužitím, ochrana osobních údajů apod.) |
| <i>Občanská výchova</i>                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| mezilidské vztahy, rodina, vrstevníci, přátelé, kolegové; základy společenského                                                                                                                                                                                            | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném                                                                                                                                                                                        |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| chování v situacích běžného života;<br>svoboda – osobní, občanská; práva a povinnosti; respekt k osobním i společenským odlišnostem; rovnoprávnost národnostních menšin, rovnoprávnost mužů a žen; kulturní tradice; profesní uplatnění, přijímací pohovor, životopis, rodinný rozpočet | životě (základní orientace v uspořádání společnosti, vztahy mezi lidmi, způsob komunikace, základní práva a povinnosti jednotlivce ve vztahu k sobě samému a ve vztahu ke svému okolí apod.)                                                                               |
| Osobnostně profesní růst                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| proces učení, vhodné podmínky a režim; stres a jeho zvládání, psychohygiena; komunikace, spolupráce, vztahy s ostatními; partnerské vztahy; nebezpečí psychického a fyzického zneužívání vlastní osoby, domácí násilí; problematika závislostí                                          | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (význam vzdělání pro člověka a jeho uplatnění, způsob přípravy na výuku, zvládání zátěže, vyjadřování a prosazování vlastních zájmů a postojů, prevence před patologickými jevy apod.) |
| Křesťanská výchova                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| hlavní světová náboženství, nebezpečí sekt; významné křesťanské tradice a svátky                                                                                                                                                                                                        | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (význam víry pro člověka v souvislosti s každodenním životem, jeho postoje a způsobem života, tradice Vánoc a Velikonoc apod.)                                                         |
| Zdravotní výchova                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| přehled o stavbě a funkcích lidského těla; zdravý životní styl; běžné nemoci a jejich příznaky, základní hygiena, zodpovědný vztah ke svému zdraví; základy první pomoci                                                                                                                | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (ochrana vlastního zdraví, péče o hygienu, rozpoznání ohrožení zdraví, přivolání lékařské pomoci, poskytnutí první pomoci apod.)                                                       |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Rodinná výchova                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| mezilidské vztahy, vztahy mezi rodiči a prarodiči a rodiči a dětmi; podstata partnerského vztahu; význam manželství; plánované rodičovství, péče o dítě; funkce rodiny, chod rodiny, rodinné hospodaření                                                                                  | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (orientace v mezilidských vztazích, příprava na samostatný život, ochrana před domácím násilím apod.)                                                                           |
| Tělesná výchova                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| význam pohybu pro zdraví; zvyšování síly, rychlosti, vytrvalosti, obratnosti a pohyblivosti; regenerace a kompenzace; relaxace; hygiena a bezpečnost při pohybových činnostech                                                                                                            | Cílem je zajistit žákům nejen pravidelný fyzický pohyb, zájem o různé sportovní aktivity, umožnit zažití radosti z pohybu v rámci svých možností.                                                                                                                   |
| Příprava pokrmů                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| pravidla bezpečnosti a hygienické zásady práce v kuchyni; základní pojmy; základní druhy potravin; nákup, skladování a zpracování potravin; příprava a předběžná úprava potravin; základní tepelné úpravy pokrmů; technologické postupy; úklid kuchyně; léčebné diety; základy stolničení | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (manipulace s kuchyňskými přístroji a pomůckami, uvařit jednoduché jídlo pro sebe a rodinu, naučit se hospodařit s potravinami, podat jídla, základní pravidla stolování apod.) |
| Péče o domácnost                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| bezpečnost práce a hygienické zásady; harmonogram domácích prací; úklid domácnosti – teorie a praktický nácvik; úklidové pomůcky; péče o oděvy, prádlo a bytový textil; rodinný rozpočet, vedení účtů; nákup pro domácnost                                                                | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (význam udržování pořádku v domácnosti, používání úklidových pomůcek a prostředků, získání praktických dovedností a návyků)                                                     |
| Péče o oděvy                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| textilní materiály a jejich vlastnosti; symboly pro údržbu oděvů; základy ručního šití; opravy prádla; čištění skvrn, praní,                                                                                                                                                              | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (význam péče o oděvy a domácí                                                                                                                                                   |

|                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| žehlení                                                                                                                                                                                                                                               | textílie, získání praktických dovedností a návyků)                                                                                                                                                               |
| Pečovatelství                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                  |
| bezpečnost a ochrana zdraví klientů i pracovníků sociálních služeb; historie pečovatelství; osobnost pečovatele; péče o pomůcky; lůžko a jeho vybavení; polohování klientů; hygiena a péče o klienta; stravování; fyziologické funkce a jejich měření | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (samostatně nebo pod dozorem umět pečovat o člověka nemocného, dlouhodobě upoutaného na lůžko)                               |
| Psychologie                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                  |
| základní vědomosti o lidské psychice a jejím fungování                                                                                                                                                                                                | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (využívat své poznatky při jednání s lidmi, při řešení problémů v mezilidských vztazích v osobním i pracovním životě apod.)  |
| Kreativní dílna                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                  |
| tvořivé myšlení, lidové tradice; výtvarná tvořivost, výtvarné techniky; tvorba z přírodnin; poslech hudby, zpěv, tanec; dramatizace příběhu                                                                                                           | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (udržování lidových tradic, výzdoba domácnosti pro významné události a svátky, možnost aktivní nebo pasivní relaxace apod.)  |
| Anglický jazyk                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                  |
| základy komunikace v cizím jazyce                                                                                                                                                                                                                     | získání znalostí a jejich praktické využití a uplatnění v každodenním běžném životě (překonávat jazykovou bariéru, zvyšovat možnosti pracovního uplatnění a lepší orientaci v běžné i pracovní komunikaci apod.) |

|                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|----------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Třídnická hodina                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| běžné organizační záležitost; řešení konfliktů                                         | vytváření pozitivních vztahů mezi žáky<br>dobrého klimatu ve třídě                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Český jazyk                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| nauka o jazyku; fonetika;<br>pravopis; morfologie, lexikologie;<br>komunikační výchova | vybavit žáky znalostmi a dovednostmi<br>vnímat různá jazyková sdělení, rozumět<br>jim a předávat dál, vést k aktivnímu<br>přístupu k mateřskému jazyku,<br>prohlubovat aktivní i pasivní slovní<br>zásobu v mluvené i psané podobě,<br>rozvíjet řečové schopnosti a<br>komunikačních dovedností, u písemné<br>formy projevu dbát na srozumitelnost,<br>čitelnost |

## 2. cíl diplomové práce – tvorba výukového materiálu

Výukový materiál, který jsme zpracovali a současně ověřili v rámci výzkumného šetření diplomové práce, je založen na teoretických znalostech dané problematiky a získaných praktických zkušeností při výchově a vzdělávání mentálně postižených osob. *Obsah učiva* je stanoven v RVP 78-62-C/02 Praktická škola dvouletá. Učební text je zpracován podle Školního vzdělávacího programu „Škola pro život“ pro Dívčí katolickou střední školu (viz příloha). V kompetencích učitele je, aby předával učivo svým žákům v takovém rozsahu, který je pro ně přijatelný, proto je učivo upraveno tak, aby odpovídalo výuce žáků s mentálním postižením včetně respektování jejich specifík, s čímž úzce souvisí také *grafická úprava*. V učebních materiálech nejsou použity obrázky, protože jsou určeny pro střední vzdělávání, aby nepůsobily infantilně (velká část studentek jsou již dospělé). Vycházím z postoje, že dospělý člověk s mentálním postižením není velké dítě, ale učebnice nemůže být jen černá, byla by nevýrazná, nezaujala by. Pro zlepšení orientace jsou v učebních materiálech v horní části každé strany použity barevné pruhy, pro každou kapitolu je zvolena jiná barva. Nadpisy v jednotlivých kapitolách jsou v odpovídající barvě (není vhodné používat v jedné

kapitole více barev, je to matoucí). V textu jsou používány číslice arabské, římské číslování není pro žáka s mentálním postižením vhodné.

**Tabulka č. 4:** Struktura výukového materiálu z hlediska obsahu

| <b>Téma</b>             | <b>Obsah</b>                                                                                                                                                                                                                     |
|-------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Řeč, jazyk              | Řeč, Národní jazyk, Mateřský jazyk, Skupiny jazyků, Český jazyk a jeho útvary, Jazykověda a její složky                                                                                                                          |
| Slovní zásoba           | Slovo, Sousloví, Rčení, Přísluví, Pořekadlo                                                                                                                                                                                      |
| Slovo                   | Slova jednoznačná, Slova mnohoznačná, Slova souzvučná, souznačná a protikladná, Tvoření slov, Druhy slov                                                                                                                         |
| Podstatná jména         | Podstatná jména konkrétní, Podstatná jména abstraktní, Rod, číslo, pád a vzor podstatných jmen, Skloňování podstatných jmen rodu mužského, Skloňování podstatných jmen rodu ženského, Skloňování podstatných jmen rodu středního |
| Přídavná jména          | Druhy přídavných jmen, Skloňování přídavných jmen, Stupňování přídavných jmen                                                                                                                                                    |
| Zájmena                 | Druhy zájmen, Zájmena rodová a bezrodá                                                                                                                                                                                           |
| Číslovky                | Základní dělení číslovek, Skloňování číslovek základních                                                                                                                                                                         |
| Slovesa                 | Základní vlastnosti sloves                                                                                                                                                                                                       |
| Slova neohebná          | Příslovce, Předložky, Spojky, Částice, Citoslovce                                                                                                                                                                                |
| Pravopis                | Psaní i/y, Psaní ú/ů, Psaní bje, vje a bě, vě, pě, Psaní mě a mně, Psaní předpon s-, z-, vz-                                                                                                                                     |
| Psaní velkých písmen    |                                                                                                                                                                                                                                  |
| Základní větné členy    | Podmět, Přísudek                                                                                                                                                                                                                 |
| Rozvíjející větné členy | Předmět, Přívlastek, Přísllovečné určení                                                                                                                                                                                         |
| Sloh                    | Sdělení, Dopis, Žádost, Popis, Vyprávění, Úvaha                                                                                                                                                                                  |

**Tabulka č. 5:** Popis výukového materiálu a uvedení specifik pro žákyně s mentálním postižením.

| Kritéria pro zpracování výukového materiálu                                                                                    | Specifika pro žákyně s mentálním postižením                                                                                                                                                        |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Text</b>                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                    |
| Krátká, známá slova se snadnou výslovností, které tvoří skladbu jednoduché (krátké) věty.                                      | U složitých a dlouhých souvětí s použitím dlouhých a neznámých slov žákyně neporozumí jejich obsahu.                                                                                               |
| Úmyslné a časté opakování stejných slovních spojení (např. uvedené slovo, příklad, do této skupiny patří).                     | Vytváření stereotypů a postupné fixace učiva.                                                                                                                                                      |
| Absence méně známých výrazů, cizích slov a zkratk.                                                                             | Používání uvedeného vede k nepochopení obsahu daného textu.                                                                                                                                        |
| Častá demonstrace konkrétních případů.                                                                                         | Vytvoření si určité představy.                                                                                                                                                                     |
| Vizualizace textu – zarovnání doleva                                                                                           | Lepší orientace v textu.                                                                                                                                                                           |
| <b>Písmo</b>                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                    |
| Použití jednoho typu písma.                                                                                                    | Střídání typu písma a speciální úprava (např. stínování, text s obrysy, kurzíva, kapitálka) není vhodné pro žákyně s mentálním postižením nebo s projevy dyslektického a dysgrafického charakteru. |
| Velikost písma.<br>Hlavní kapitoly – 26<br>Nadpisy podkapitol – 20<br>Text – 14, font Verdana (bezpatkové velmi čitelné písmo) | Lepší orientace v textu, respektování žákyň se zrakovým postižením.                                                                                                                                |
| Formát A4.                                                                                                                     | Použití velkého písma na menším formátu je nepřehledné.                                                                                                                                            |

## Popis jednotlivých kapitol

Učebnice obsahuje čtrnáct hlavních kapitol, ve kterých je obsaženo učivo dané Rámcovým vzdělávacím programem a Školním vzdělávacím programem pro dvouleté střední vzdělávání.

*První kapitola* obsahuje základní informace o řeči, jejím významu, vysvětlení pojmu národní a mateřský jazyk. Tyto informace mají vést k pochopení dalších souvisejících pojmů jako je národní příslušnost či národnost. Znalost základních útvarů českého jazyka vede ke správnému užívání hovorové či spisovné češtiny. Ve *druhé kapitole* je jednoduchou a srozumitelnou formou vysvětlen pojem *slovní zásoba* a její význam pro člověka. Kapitola obsahuje také vysvětlení, co nám říká rčení, přísloví a pořekadlo, která jsou v českém jazyce hodně používána. Zejména osoby s mentálním postižením z důvodu snížené schopnosti abstrakce často obsahu rčení či přísloví nerozumí, proto jsou v učebních materiálech uvedena jen ta nejznámější a nejvíce používaná. *Třetí kapitola* obsahuje základní informace vztahující se k pojmu *slovo*. Tato kapitola je poměrně rozsáhlá a pro většinu žáků náročná. První část se zabývá vysvětlením slov souznačných, souzvučných a protikladných. Žáci hůře chápou, že jedno slovo může mít i více významů. Jejich potíže vyplývají ze snížené schopnosti abstrakce a také z ulpívavého myšlení. Pokud mají zafixováno slovo koruna v souvislosti s penězi, jen těžko dokáží akceptovat i jiné významy tohoto slova. U slov souznačných potíže souvisí s omezenou slovní zásobou, jelikož žáci používají většinou slova, která mají dobře zafixována. Například „všechno je krásné“ – použití slova podobného významu (nádherné, hezké, okouzlující) je nenapadá, ale najít ke slovu slovo opačného významu zvládají bez problémů. Druhá část je věnována tvoření slov. Cílem je vytvoření si představy, že od jednoho slova může vzniknout celá řada dalších. Tato kapitola se také věnuje zkracování slov, v českém jazyce často používaným jevem – mentálně postižený žák má problém s pochopením jejich významu. V poslední části třetí kapitoly jsou uvedeny slovní druhy a kategorie, které u nich určujeme. Toto učivo je náročné z hlediska snížené schopnosti kategorizování a zobecňování. *Čtvrtá kapitola* je zaměřena na upevňování vědomostí týkajících se *podstatných jmen* – určování rodu, čísla, pádu a vzoru. Zvládnutí určování rodu mužského životného a neživotného je podstatné pro pochopení návaznosti dalšího učiva, tedy shody přísudku s podmínem. Určování čísla jednotného a množného zvládají žáci poměrně dobře. Žáci se naučí



mechanicky vyjmenovat pády podstatných jmen, ovšem jejich určování často nejsou schopni využít v praxi. Velmi náročné je také určování vzorů podstatných jmen. Taktéž v tomto případě se vyskytují obdobné potíže, kdy žák dokáže vyjmenovat vzory, ke kterým nepřihodí konkrétní podstatné jméno. *Pátá kapitola* zahrnuje základní informace o *přídavných jménech*, jejich druzích, skloňování a stupňování. Rozlišení přídavného jména tvrdého a měkkého zvládají žáci bez problémů, co však již působí problémy, jsou změny souhlásek u přídavných jmen rodu mužského v 1. a 5. pádu čísla množného, skloňující se podle vzoru mladý (správně je krotký pes – krotcí psi, český sportovec – čeští sportovci, žákyně však použijí spojení český sportovci, krotký psi, což zřejmě souvisí se zafixovanou hovorovou češtinou). Skloňování přídavných jmen přivlastňovacích je pro žáky náročné, opět především určování pádu, vzoru a pravopisu i/ y. Stupňování přídavných jmen zvládají bez větších obtíží, je však nutné opakovaně připomínat určité výjimky (dobrý, zlý, malý). *Šestá kapitola* je věnována *zájmenům* - jejich významu, druzích a skloňování. Žáci dokáží poznat zájmeno osobní, ukazovací, tázací, neurčité a záporné, hůře však rozpoznávají zájmena vztažná (kdo, co, jaký, který, jenž). U osobního zájmena „já“ mají obtíže v používání kratšího nebo delšího tvaru, což opět souvisí s určováním pádu (přijď ke mně/mě, slyšíš mě/mně). V *sedmé kapitole* jsou předávány základní informace o *číslovkách*, jejich základním dělení, skloňování i o tom, jak číslovky složené zapisujeme. V rozlišování číslovek základních, určitých a neurčitých se nevyskytuje velká chybovost, ale rozlišování číslovek řadových, druhových a násobných zvládají žáci už s obtížemi. Nedokáží číslovky správně zařadit do dané kategorie, neumí se zeptat – kolikátý, kolikery, kolikrát. U číslovek složených dokáží pochopit způsob zápisu „dvacet pět“, varianta „pěťadvacet“ je pro ně nesrozumitelná. Skloňování a určování pádu a vzoru je pro žákyně obecně příliš náročné. *Osmá kapitola* obsahuje základní přehled učiva o *slovesech*, jejich významu a určování slovesných kategorií, které je pro žáky velmi těžké. Relativně bez potíží dokáží určit osobu a číslo, ovšem určení času a způsobu je pro ně obtížné, což souvisí se sníženou schopností orientace v čase. Určení slovesné třídy a odpovídajícího vzoru je taktéž velmi těžké – žáci nedokáží určit třídu podle koncovky 3. osoby čísla jednotného, nejsou schopni zapamatovat si pět tříd a velký počet vzorů. Z tohoto důvodu je v pracovních listech zařazeno především doplňování sloves ve správném tvaru, než určování tříd a vzorů. *Devátá kapitola* se zabývá vysvětlením pojmu *slova neohebná*, zahrnuje základní přehled učiva o příslovcích,

předložkách a citoslovcích. Vysvětluje význam příslovce, jeho druhy, tvoření a stupňování, přičemž určení druhu a stupňování chápou žáci bez výrazných obtíží. Dále je v této kapitole vysvětlen význam předložek a pravidla jejich používání. U doplňování předložek s, z, se, ze se objevuje velká chybovost, která opět souvisí se správným určením pádu. Je vysvětlen význam a používání částic a citoslovčí. *Desátá kapitola* je rozsáhlá a pro žáky praktické školy poměrně náročná na zapamatování a používání v praxi, vysvětluje základní *pravidla pravopisu* – vyjmenovaná slova, psaní ů/ů, pravidla psaní bje, bě, vje, vě, pě, předpony s, z, vz. Žáci umí mechanicky odříkat vyjmenovaná slova, ale jejich využití v praxi je pouze minimální. Jsou tu uvedena slova, u kterých je potřeba řídit se jejich významem (například mýt/mít, my/mi, být/bít a další). Pro žáky s mentálním postižením je zvládnutí pravidel pravopisu velmi obtížné, obzvláště pokud jsou u nich diagnostikovány projevy dysortografického charakteru. V pravopisu psaní ů/ů se obecně vyskytuje minimální chybovost, protože žáci poznají začátek nebo prostředek slova. U psaní bje/bě, vje/vě se naopak vyskytuje velká chybovost, kdy žáci často nejsou schopni rozpoznat předponu nebo kořen slova. U psaní mě/ mně se objevují obdobné potíže související s určením kořene slova. Používání předpon s, z, vz je také poměrně náročné, vyplývá to mimo jiné ze snížené schopnosti prostorové orientace (shora dolů, z povrchu pryč, zaregistrování změny). V *jedenácté kapitole* jsou vysvětlena základní pravidla *psaní velkých písmen*. Při psaní velkých písmen u vlastních jmen jednoslovných, zejména u názvů osob, známých řek, měst a pohoří, se vyskytuje jen malá chybovost. V názvech pro žáky méně známých a málo používaných je chybovost přirozeně výrazně vyšší, jelikož souvisí s omezenými vědomostmi a nízkou úrovní všeobecného přehledu (názvy stran, organizací, významných událostí). *Dvanáctá kapitola* obsahuje základní přehled učiva o *skladbě věty a větných členů* (podmět, přísudek, předmět, přívlastek a příslovečné určení). Žáci rozpoznají větu jednoduchou a jsou schopni určit základní skladební dvojici, pokud je podmět vyjádřen podstatným jménem nebo zájmenem osobním. V případě, že je podmět vyjádřen jiným slovním druhem, nedokáží podmět poznat. Ve větách složitějších se již špatně orientují a základní skladební dvojici nedokáží určit. Na znalost určování základní skladební dvojice navazuje další učivo - shoda přísudku s podmětem, tedy pravopis i/y. V této části se vyskytuje velká chybovost, protože žáci špatně rozlišují životnost či neživotnost podmětu u rodu mužského množného čísla i u podmětu rodu ženského. Usoudí, že ve větě „Maminky uspořádaly pro děti besídku“

musí být měkké „i“, protože podmět „maminky“ je životný. U rodu středního často používají koncovku – i/y, místo –a (Děvčata pracovaly. /Děvčata pracovala.), zde špatně zvolená koncovka souvisí se zafixovanou hovorovou češtinou. *Třináctá kapitola* obsahuje základní přehled *o rozvíjejících větných členech* – předmětu, přívlastku a příslovečném určení. Učivo je pro žáky s mentálním postižením příliš náročné, protože neumí správně položit otázku. Nejlépe zvládají příslovečné určení, tedy položení otázky kdy?, jak?, kde?. Přívlastek shodný dokáží někteří žáci poznat, neshodný však už ne. *Čtrnáctá kapitola* je věnována *slohu*. Cílem je vysvětlit žákům základní slohové útvary a především jejich využití v praktickém životě. Zde se žáci seznámí například s rozdílem mezi dopisem úředním a soukromým, jak napsat žádost, pohled, blahopřání, adresu. Popis je opět směřován k praktickému používání v běžném životě, například popisu cesty, pracovního postupu při úklidu či vaření. Vyprávění je rovněž zaměřeno na praktické používání, příkladem může být pohádka. Úvaha je pro žáky příliš náročná, protože těžko formulují své myšlenky, a to jak v ústním, tak i v písemném projevu.

Při zpracování obsahu kapitol jsem vycházela ze získaných zkušeností při výuce, ze znalosti specifik jedince s mentálním postižením, z přímého pozorování zaměřeného na problémy žáků s pochopením učiva při výuce, z odborné literatury týkající se českého jazyka (viz seznam použité literatury).

### **Popis pracovních listů**

Aktuální podoba pracovních listů je přílohou diplomové práce. Jejich obsah a strukturu považuji za otevřenou, aby je bylo možné modifikovat a doplňovat o nové poznatky a nabyté zkušenosti vyplývající z jejich praktického používání při výuce. V pracovních listech se střídají různé postupy k vypracování zadaného úkolu, například doplňování správného tvaru do uvedeného textu, podtrhávání, zaškrťování, vyhledání a oprava chyby. Více variant postupů procvičování je zvoleno záměrně s ohledem na rozdílné individuální schopnosti žákyň. Cílem je, aby si každá žákyně mohla učivo procvičit a dosáhla úspěchu při zpracování jednotlivých úkolů. U zadání je uveden odlišnou barvou příklad, jak úkol zpracovat.

Při návrhu a zpracování pracovních listů jsem vycházela ze získaných zkušeností, z odborné literatury zaměřené na tvorbu učebních materiálů a z učebnic a pracovních sešitů pro výuku českého jazyka na základní škole (viz seznam použité literatury).

**Tabulka č. 6:** Struktura pracovních listů z hlediska obsahu

| Pracovní list | Téma                        |
|---------------|-----------------------------|
| 1             | Řeč, jazyk                  |
| 2             | Slovní zásoba               |
| 3             | Podstatná jména             |
| 4             | Přídavná jména              |
| 5             | Zájmena                     |
| 6             | Číslovky                    |
| 7             | Slovesa                     |
| 8             | Příslovce                   |
| 9             | Předložky                   |
| 10            | Spojky, Částice, Citoslovce |
| 11            | Pravopis i/y                |
| 12            | Pravopis ú/ů, je/ě          |
| 13            | Pravopis s, se, z, ze, vz   |
| 14            | Psaní velkých písmen        |
| 15            | Základní větné členy        |
| 16            | Sloh                        |

**Tabulka č. 7:** Popis pracovních listů a uvedení specifík pro žákyně s mentálním postižením

| <b>Kritéria pro zpracování pracovních listů</b>                                                      | <b>Specifika pro žákyně s mentálním postižením</b>                          |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|
| <b>Text</b>                                                                                          |                                                                             |
| Jasně a srozumitelné zadání úkolu.                                                                   | Složitě a dlouhé zadání úkolu žákyně nepochopí.                             |
| Úmyslné a časté opakování stejného zadání úkolu (např. napiš, podtrhni, doplň, zakroužkuj atd).      | Naučené a osvojené postupy vedou ke splnění úkolu.                          |
| Ukázka postupu řešení zadaného úkolu.                                                                | Potřeba názornosti.                                                         |
| <b>Písmo</b>                                                                                         |                                                                             |
| font Verdana (bezpatkové velmi čitelné písmo)<br>Velikost písma.<br>Hlavní kapitoly – 26, text – 14, | Lepší orientace v textu, respektování žákyň se zrakovým postižením.         |
| Dostatečně široké linkování                                                                          | Problém udržet vodorovnou linii, potřeba většího prostoru na doplnění úkolu |
| Formát A4.                                                                                           | Shodný s formátem výukového materiálu                                       |
| <b>Barevná úprava</b>                                                                                |                                                                             |
| Shodná s úpravou výukového materiálu                                                                 | Zvolený typ úpravy vede k lepší orientaci v pracovních listech.             |

### **Popis jednotlivých pracovních listů**

Obsah učiva ve výukovém materiálu je rozdělen do čtrnácti kapitol, v pracovních listech je stejná učební látka rozpracována do šestnácti kapitol. Učivo, které je ve výukovém materiálu shrnuto v jedné kapitole, je v pracovních listech z důvodu cíleného procvičování rozděleno do dvou kapitol.

*Pracovní listy č. 1* obsahují úkoly na procvičování vědomostí o *řeči a jazyce*. Žákům je položeno pět jednoduchých a srozumitelných otázek k danému tématu. *Pracovní listy č. 2* jsou zaměřeny na procvičování *slovní zásoby* (slovo, přísloví, rčení, slova souznačná, souzvučná a protikladná). Obsahuje i úkoly k procvičování vědomostí formou doplňování nebo podtrhávání a vysvětlení podstaty nejvíce známých rčení a přísloví. *Pracovní listy č. 3* jsou zaměřeny na *podstatná jména* a určování jejich kategorií (rod, číslo, pád a vzor). Určování všech zmíněných kategorií u jednoho konkrétního podstatného jména je pro žáky s mentálním postižením příliš náročné, proto jsou úkoly zaměřeny na určování pouze jedné kategorie u jednoho konkrétního podstatného jména. V *pracovních listech č. 4* jsou obsaženy úkoly na procvičování *přídavných jmen*. K jejich zpracování jsou použity metody doplňování, například správného tvaru přídavného jména do jednoduché věty. Další úkoly jsou zaměřeny na stupňování přídavných jmen. Úkoly v *pracovních listech č. 5* vedou k procvičování *zájmen* a rozlišování jejich druhů formou doplňování nebo zakroužkování správného tvaru. *Pracovní listy č. 6* se zabývají procvičováním *číslovek*. Při plnění úkolů je zde použita metoda podtrhávání, napsání číslovek slovy a doplňování vhodných druhů číslovek do jednoduchých vět, které jsou svým obsahem zaměřené na používání v praktickém životě. *Pracovní listy č. 7* se zabývají *slovesy*. Úkoly jsou zaměřeny na určení tohoto slovního druhu v jednoduchých větách, na určování základních slovesných kategorií (osoby, čísla, času a způsobu) a procvičení tvorby správných tvarů sloves. Úlohy na určování slovesných tříd a vzorů nejsou v pracovních listech zařazeny, jejich správné určování je pro žáky s mentálním postižením příliš náročné. V *pracovních listech č. 8* jsou úkoly zaměřeny na procvičování *příslovcí* formou doplňování správných tvarů do vět. Procvičení stupňování je provedeno dopisováním správných tvarů do jednoduché tabulky. *Pracovní listy č. 9* se věnují procvičování *předložek*. Úkoly jsou zaměřeny na doplňování vhodné předložky ke slovu v jednoduché větě, doplnění slova ve správném tvaru po předložce, používání předložky s, z, se, ze. *Pracovní listy č. 10* obsahují úkoly na opakování *částic a citoslovcí a spojek*. Úkoly jsou zaměřeny na doplňování vhodných citoslovcí do uvedených krátkých vět a používání základních pravidel pro použití spojek a psaní interpunkce. *Pracovní listy č. 11* se věnují opakování *pravopisu i/ y*. Cvičení jsou zaměřena na doplňování i/ y do samostatných slov nebo slov použitých v krátkých větách. Žáci mají vysvětlit význam slov, která se od sebe odlišují psaním i/ y, například bydlo –

bidlo, mýt – mít, pil – pyl, sýrová – sírová. *Pracovní listy č. 12* jsou zaměřeny na opakování *pravopisu ú/ů, je/ě*. Procvičování tohoto učiva je opět metodou doplňování do samostatných slov nebo slov v jednoduchých větách. Pravopis ú/ ů zvládají žáci bez výrazných obtíží, zatímco pravopis ostatních skupin již žákům činí výrazné problémy. *Pracovní listy č. 13* obsahují úkoly k procvičování *pravopisu s, se, z, ze, vz*. Zahrnují úkoly na doplňování správné předpony do slov a rozpoznání chybného použití předpony v jednoduchých větách. V *pracovních listech č. 14* procvičují žáci *psaní velkých písmen* v názvech. Cvičení jsou zaměřena na doplňování velkých písmen vlastních jmen a známých zeměpisných názvů řek, měst, pohoří, názvů organizací a významných svátků. Osvojení si pravidel psaní velkých písmen žáci využijí v praktickém životě, například v osobní i úřední korespondenci, jejichž pravidla se učí v poslední kapitole výukového materiálu. *Pracovní listy č. 15* se zabývají opakováním *základních větných členů*. V jednoduchých větách mají žáci za úkol určit podmět (podtrhnout) a přísudek (označit vlnovkou), poznat podmět vyjádřený a nevyjádřený. Dalšími úkoly je tvorba jednoduché věty s použitím zadaného podmětu a přísudku a procvičování použití pravidel shody přísudku s podmětem při psaní i/y. Žáci většinou dokáží ve větě určit podmět a přísudek, ale chápání navazujícího učiva o shodě přísudku s podmětem je pro ně příliš náročné. V *pracovních listech č. 16* jsou obsaženy základní útvary *slohu*. Zadané úkoly jsou zaměřeny na získání praktických dovedností, se kterými se žáci setkávají v běžném životě - napsat blahopřání ke svátku, popsat postup činnosti, napsat žádost s patřičnými náležitostmi, popsat konkrétní předmět či cestu (žáci vycházejí ze získaných praktických zkušeností z odborných předmětů), napsat pohlednici a adresu, krátkou SMS zprávu obsahující jasné sdělení.

### **3. cíl diplomové práce – ověření zpracovaného učebního materiálu v praxi**

Učební materiály a pracovní listy jsem se souhlasem vedení školy používala v rámci výuky českého jazyka v prvním a druhém ročníku oboru Praktická škola v průběhu celého školního roku. S učebními materiály měli možnost pracovat i jiní pedagogové, včetně asistentů pedagoga, například v rámci suplování. Při prvním použití v hodině jsem sledovala bezprostřední reakci žáků, zda je zaujala svým vzhledem. Následné pozorování bylo zaměřeno na jejich orientaci v učebních materiálech, zda vyhovuje členění kapitol, jejich návaznost s pracovními listy, barevné rozlišení témat, zvolený typ a velikost písma, zda je obsah učiva pro žáka srozumitelný a chápe zadání úkolů

k procvičování. Na základě získaných poznatků jsem průběžně prováděla potřebné změny v učebních materiálech i pracovních listech, například obsahové úpravy cvičení a příkladů, rozteče řádkování v pracovních listech, aby co nejvíce odpovídal možnostem a schopnostem žáka s mentálním postižením. Kolegy jsem požádala o sdělení jejich zkušeností při práci s učebním materiálem a respektovala jsem jejich připomínky a nápady k vylepšení formátu nebo obsahu textu.

### **Shrnutí výsledků záznamového archu řízeného rozhovoru**

O řízený rozhovor s kolegy na téma formy a obsahu navrhovaných učebních materiálů pro výuku českého jazyka jsem požádala na pedagogické radě školy. Zdůvodnila jsem cíl a průběh dotazování a všem předala seznam s vypracovanými otázkami, viz příloha 2.

Rozhovor na základě záznamového archu byl proveden s pedagogy a asistenty pedagoga pracujícími v Dívčí katolické střední škole, zúčastnilo se 15 kolegyň a kolegů rozdělených do tří skupin. Všichni dotazovaní mají praktické zkušenosti s tvorbou výukových materiálů nebo jejich praktickým použitím ve výuce žákyň s mentálním postižením. Názory svých zkušených kolegů považuji za kvalifikované zhodnocení úrovně předloženého výukového materiálu.

Informantům bylo předloženo devět otázek zaměřených na získání jejich názoru na náročnost učiva, jeho úroveň vysvětlení, přehlednost, grafickou úpravu a celkový dojem z vypracovaného materiálu pro výuku českého jazyka. Svůj názor mohli vyjádřit z výběru čtyř škálovacích odpovědí.

| <b>1. Učivo je pro žákyně Praktické školy:</b> |    |
|------------------------------------------------|----|
| příliš náročné                                 | 0  |
| náročné                                        | 0  |
| jednoduché                                     | 0  |
| odpovídající                                   | 15 |

Na první otázku 15 informantů odpovědělo, že učivo v předloženém učebním materiálu je odpovídající pro žákyně Praktické školy.



---

| <b>2. Vysvětlení učiva je:</b>    |    |
|-----------------------------------|----|
| účelné a obsahově srozumitelné    | 13 |
| jednoduché, ale málo srozumitelné | 0  |
| náročné a nesrozumitelné          | 0  |
| vyhovující                        | 2  |

Na druhou otázku, týkající se vysvětlení učiva vybralo 13 informantů odpověď *účelné a obsahově srozumitelné*, dva odpověděli *vyhovující*.

| <b>3. Struktura kapitoly v učebnici je:</b> |    |
|---------------------------------------------|----|
| přehledná                                   | 15 |
| málo přehledná                              | 0  |
| nepřehledná                                 | 0  |
| nepřikládám význam                          | 0  |

Na třetí položenou otázku, jaký mají názor na strukturu kapitol v učebním materiálu, odpovědělo shodně všech 15 informantů, *přehledná*.

| <b>4. Grafická úprava (rozložení stránky, uspořádání textu, barvy, typ a velikost písma) použitá v učebnici je:</b> |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| nepřikládám význam                                                                                                  | 0  |
| účelná, přispívá k dosažení cílů                                                                                    | 15 |
| nepřehledná                                                                                                         | 0  |
| standardní                                                                                                          | 0  |

Čtvrtá otázka byla zaměřena na získání názoru kolegů na grafickou úpravu v učebním materiálu, zejména uspořádání textu, barvy, typ a velikost písma. Všechny 15 informantů vyslovilo názor, že grafická úprava textu je *účelná a přispívá k dosažení cílů*.

---

| <b>5. Obsah cvičení v pracovních listech je pro žákyně Praktické školy:</b> |    |
|-----------------------------------------------------------------------------|----|
| odpovídající                                                                | 13 |
| náročné                                                                     | 0  |
| příliš jednoduché                                                           | 0  |
| převážně splnitelné                                                         | 2  |

Na pátou otázku týkající se obsahu cvičení v pracovních listech 13 kolegů zvolilo odpověď *odpovídající*, dva kolegové hodnotili odpovědi *převážně splnitelné*.

| <b>6. Zadání jednotlivých úkolů k procvičení je:</b> |    |
|------------------------------------------------------|----|
| srozumitelné                                         | 15 |
| málo srozumitelné                                    | 0  |
| těžko pochopitelné                                   | 0  |
| nevyhovující                                         | 0  |

Šestá otázka byla zaměřena na získání informace, zda je zadání úkolů srozumitelné. Všech 15 informantů zvolilo odpověď *srozumitelné*.

| <b>7. Grafická úprava (rozložení stránky, uspořádání textu, barvy, typ a velikost písma) použitá v pracovních listech je:</b> |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| nepřikládám význam                                                                                                            | 0  |
| účelná, přispívá k dosažení cílů                                                                                              | 14 |
| nepřehledná                                                                                                                   | 0  |
| standardní                                                                                                                    | 1  |

Sedmou otázkou zaměřuji na grafickou úpravu pracovních listů. Čtrnáct kolegů hodnotilo grafickou úpravu odpovědí *účelná, přispívající k dosažení cílů*, jeden zvolil odpověď *standardní*.

| <b>8. Celkový dojem z učebnice a pracovních listů:</b> |    |
|--------------------------------------------------------|----|
| standardní                                             | 0  |
| účelné, přispívají k dosažení cílů                     | 15 |

|          |   |
|----------|---|
| nevhodné | 0 |
| vhodné   | 0 |

Osmá otázka byla zaměřena na celkový dojem z předložených materiálů. Všechny 15 informantů vybralo odpověď *účelné, přispívající k cíli*.

V poslední položce byla informantům nabídnuta možnost dalšího vyjádření k předloženým učebním materiálům.

|                                                                                                                                                                                      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Jiné poznámky</b>                                                                                                                                                                 |
| Velmi dobře reprodukovatelný materiál technickými prostředky školy.                                                                                                                  |
| Barevné propojení kapitol učebnice s odpovídajícími pracovními listy považuji za velmi dobrý nápad, který přispívá k přehlednosti při používání.                                     |
| Líbí se mi použitá slova a věty z hlediska jejich obsahu. ~Velmi často zdůrazňují praktické použití i morální postoj k určité skutečnosti (vzdělání, pracovitost, samostatnost, ...) |
| Velmi přehledné a dobře strukturované. Obsah odpovídá úrovni našich žáků.                                                                                                            |
| Pěkná a přehledná učebnice, těším se na její používání v naší škole.                                                                                                                 |
| Skvělé provedení. Napadá mě, že by nemusela být pevně svázaná, ale vybavena perforací. Žákyně by tak mohly nosit pouze její příslušné části aktuálně probíraného učiva.              |
| Přehledné, účelné, užitečné.                                                                                                                                                         |

#### 4.4 Závěry výzkumného šetření

Diplomová práce je obecně zaměřena na osobnost a specifika člověka s mentálním postižením, konkrétně je zaměřena na problematiku výuky českého jazyka na Praktické škole dvouleté. Téma diplomové práce jsem zvolila v souvislosti svého povolání učitelky a školní speciální pedagožky v Divčí katolické střední škole.

Hlavním cílem diplomové práce bylo vytvořit podpůrný učební materiál pro výuku předmětu Český jazyk a komunikace na Praktické škole dvouleté - učební text a pracovní listy. Dílčím cílem bylo následné ověření zpracovaného učebního materiálu v praxi a posouzení možnosti jeho efektivního využití.

*Výzkumná otázka 1:* Jsou učební materiály pro výuku českého jazyka zpracované tak, aby odpovídaly možnostem a schopnostem žákyní praktické školy?

Obsah učiva je dán Rámcovým vzdělávacím programem pro uvedený typ školy. Obsah a rozsah učiva definovaný v našem školním vzdělávacím programu byl stanoven s ohledem na potřeby žáka. Cílem je naučit žáka potřebným dovednostem a umožnit mu dosáhnout určitého úspěchu, nikoliv probrat programem předepsaný rozsah učiva. Učební materiál pro výuku českého jazyka jsem zpracovala s neustálým přihlížením k výše uvedenému principu, s využitím získaných zkušeností s výukou mentálně postižených žáků, respektováním individuálních schopností a možností jednotlivých žáků.

*Výzkumná otázka 2:* Jsou uplatňovány v edukačním procesu principy respektování osobnosti žáka s mentálním postižením?

Pokud chceme žáka praktické školy dvouleté něčemu naučit, je prvořadé přihlížet ke specifikům jeho osobnosti, respektovat jeho schopnost a úroveň myšlení, paměti, pozornosti, vyjadřování. V celé šíři výchovně vzdělávacího procesu je nutné uplatňovat didaktické zásady. V oblasti speciální a alternativní pedagogiky vystupuje do popředí zásada přiměřenosti a individuálního přístupu, respektování specifik jedince s mentálním postižením včetně jeho individuality. Velkým přínosem pro žáka je vrstevnické učení, zejména v rozvoji vzájemných vztahů, schopnosti pomáhat si mezi sebou a zvyšování zájmu o dosahování lepších výsledků.

## **Závěr**

Vzdělávání žáků s mentálním postižením je v současnosti považováno za celoživotní a náš školský systém zahrnuje pro tyto žáky možnost základního i návaznost středního vzdělávání. Profesní příprava žáka s mentálním postižením má pro jeho další život velký význam. Zvyšuje kvalitu jeho života, možnosti pracovního začlenění a především zlepšuje jeho soběstačnost a nezávislost na pomoci druhých.

Vytvořit vlastní školní vzdělávací plán umožňuje pedagogům více volnosti ve výuce žáků s mentálním postižením, například přizpůsobit cíle, metody a prostředky jejich zvláštnostem, individuálním možnostem a schopnostem.

Učebnice je jednou z nejdůležitějších didaktických pomůcek, je oporou nejen pro žáka, ale i pro pedagoga. V posledních letech se mnohonásobně zvýšila nabídka speciálně pedagogických pomůcek a učebnic pro žáky základních škol. Výběr učebních materiálů, které by maximálně vyhovovaly potřebám žáků praktických škol, jsou však stále velmi limitované. Pedagogický tým naší školy dostal možnost zpracovat si pro všechny odborné předměty své vlastní učebnice v knižní i elektronické podobě. Možnost zpracovat výukový materiál pro český jazyk jsem využila i jako téma své diplomové práce.

Hlavním cílem diplomové práce bylo vytvořit a následně ověřit učební materiál pro výuku předmětu Český jazyk a komunikace na Praktické škole dvouleté. Výukový materiál a pracovní listy jsou zpracovány tak, aby odpovídaly možnostem a schopnostem žáka s mentálním postižením. Texty jsou jednoduché a přehledné, aby se v nich žák dobře orientoval, grafická podoba, členění textu, typ a velikost písma jsou použity naprosto cíleně. Mým záměrem bylo, aby se žáci učiva nebáli, aby je práce v hodinách bavila, zažili při ní úspěch, nepřemýšleli nad případným neúspěchem, a především, aby získali potřebné znalosti a využívali je v běžném životě při mluvené i psané komunikaci.

## **Shrnutí**

V diplomové práci se zabývám výukou českého jazyka a jazykové komunikace v edukačním procesu na Praktické škole dvouleté. Teoretická část obsahuje charakteristiku podstaty mentálního postižení, specifika osob s mentálním postižením, možnosti jejich edukace, legislativní opatření, poradenské služby a profesní poradenství. Tato část ukazuje rovněž význam didaktických zásad ve speciálním školství a představuje vyučovací metody čtení pro žáky s mentálním postižením.

Ve výzkumné části diplomové práce se zaměřuji na výuku českého jazyka a jazykovou komunikaci na praktické škole. Hlavním cílem diplomové práce bylo vytvořit výukový materiál a pracovní listy pro uvedený předmět. Dílčím cílem diplomové práce bylo prověřit zpracovaný materiál v praxi a posoudit efektivitu jeho využití.

## **Summary**

In my thesis I am looking into teaching Czech language and language communication in education process at two year Special Education School.

The theoretical part contains characteristics of part of the matter of mental handicap, specifics of people with mental disabilities, ways of their education, legislative measures, consultancy services and profession advisory. This part also shows the importance of didactical principals in special education, and represents reading teaching methods for students with mental handicap.

In significant part of the thesis I focus on teaching Czech language and language communication at Special Education School. The aim of this thesis was to create instructional materials and working papers for a particular subject. Partial aim of the thesis was to put the processed materials in place, and evaluate effectiveness in reality.

## **Použitá literatura**

BARTOŇOVÁ, M. Inkluzivní didaktika v základní škole se zřetelem na edukaci žáků s lehkým mentálním postižením, Brno, Masarykova univerzita, 2014, ISBN 978-80-210-6560-4

BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. Psychopedie, Brno, Paido, 2007, ISBN 978-80-7315-163-8

BARTOŇOVÁ, M., PITNEROVÁ, P., VÍTKOVÁ, M. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve středním školství, Brno, Paido, 2006, ISBN 978-80-7315-243-7

BARTOŇOVÁ, M.: Kapitoly ze specifických poruch učení II. – Reedukace specifických poruch učení, Brno, MU, 2006, ISBN 80 – 210 – 3822 - 5

BAZALOVÁ, B. Dítě s mentálním postižením a podpora jeho vývoje, Praha, Portál, 2014, ISBN 978-80-262-0693-4

ČÁP, J., MAREŠ, J. Psychologie pro učitele, Praha, Portál, 2001, ISBN 80-7178-463-X

FISCHER, S., ŠKODA, J., SVOBODA, Z., ZILCHER, L. Speciální pedagogika, Praha, Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-792-7

HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. Stručná mluvnice česká. Vyd. 26. Praha, Fortuna, 2002, ISBN 80-716-8555-0

HEMZÁČKOVÁ, K., PEŠKOVÁ, J., JIŘÍK, J. První čtení, Praha, Parta, 1998. ISBN 80 7320-077-5

JŮVA, V. Základy pedagogiky, Brno, Paido, 2001, ISBN 80-85931-95-8

KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. Školní didaktika, Praha, Portál, 2009. ISBN 978 - 80 - 7367 - 571 - 4

KAMIŠ, K. Český jazyk a počáteční psaní, 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2014, ISBN 978-80-7452-042-6

KAMIŠ, K. Řečová a jazyková komunikace spisovné češtiny. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2012, ISBN 978-80-7452-023-5

KOLEKTIV AUTORŮ. Kurz integrace dětí se speciálními potřebami, Praha: Portál 1997. ISBN 80-7178-206-8

KOZÁKOVÁ Z., KŘEJČÍŘOVÁ O. Profesní příprava a profesní uplatnění osob s mentálním postižením, Univerzita Palackého, 2014, ISBN 978-80-244-3711-8

KVÍTKOVÁ, N, HELCLOVÁ, I. Čeština pro učební obory, Praha: SPN 2005. ISBN 80-7235-188-5

PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-198-0

Poradím si s češtinou, Praha: Pierot 2015. ISBN 978-80-7353-364-9

PRŮCHA, J. Přehled pedagogiky, Praha, Portál, 2000, ISBN 80-7178-399-A

PRŮCHA, J. Pedagogická encyklopedie, Praha, Portál, 2009, ISBN 978 - 80 – 7367 – 546 - 2

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-579-2

SANTLEROVÁ, K. Metody ve výuce čtení a psaní, Brno, Paido, 1995, ISBN 80-7178-942-9

SLOWÍK, J. Speciální pedagogika, Praha: Grada 2007. ISBN 978-80-247-1733-3

ŠAUR, V. Pravidla českého pravopisu. Vyd. 2351. Praha: Ottovo, 2012, 246 s. ISBN 978-80-7451-168-4

Školní vzdělávací program pro Dívčí katolickou střední školu

ŠVARCOVÁ, I. Mentální retardace. Vyd. Portál, 2006, ISBN 80-7367-0607

VALENTA, M., KŘEJČÍŘOVÁ, O. Psychopedie, kapitoly z didaktiky mentálně retardovaných, Olomouc: Netopejř, 1997. ISBN 80-902057-9-8



VALENTA, M., MULLER, Ol.: Psychopedie: teoretické základy a metodika. Praha: Parta, 2007. ISBN 978-80-7320-099-2.

VALENTA, M., Mentální postižení v pedagogickém, psychologickém a sociálně právním kontextu. 1. vydání. Praha: Grada 2012. ISBN 978-80-247-3829-1

VALENTA, M., Koncepce a tvorba učebnic. Olomouc, Netopejr, 1997. ISBN 80-902057-8 - X

VÍTKOVÁ, M. a kol., Integrativní speciální pedagogika, Brno: Paido 1998. ISBN 80-85931-51-6

ZAPLETALOVÁ J., Co dělá školní psycholog? Kritická místa profese, IPPP, 2002, ISBN neuvedeno.

ZELINKOVÁ, O. Poruchy učení, Praha: Portál 2003. ISBN 80-7178-800-7

### **Použité internetové zdroje**

<http://www.divciskola.cz/skola/zajemci-o-studium/obory/>

[http://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pedf/ps09/uvod\\_ped/web/principy.html](http://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pedf/ps09/uvod_ped/web/principy.html)

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/rvp-pro-obor-vzdelani-prakticka-skola-jednoleta-a-dvouleta>

[http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD\\_lexikon/P/Praktick%C3%A1\\_%C5%A1kola](http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/P/Praktick%C3%A1_%C5%A1kola)

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27#prilohy>

<http://www.zmenyzakonu.cz/vyber.aspx?k=82/2015%20Sb>

<http://www.sbirka.cz/POSL4TYD/NOVE/16-197.htm>

<http://www.ipp.cz/sluzby/co-dela-sp/co-dela-sp.pdf>

<http://katalogpo.upol.cz/obecna-cast/personalni-podminky/12-2-3-skolni-specialni-pedagog/>

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>

[http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky\\_lexikon/G/Glob%C3%A1ln%C3%AD\\_metoda\\_%C4%8Dten%C3%AD](http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/G/Glob%C3%A1ln%C3%AD_metoda_%C4%8Dten%C3%AD)

## Přílohy

### Příloha 1: UČEBNÍ OSNOVY

#### Český jazyk, literatura a komunikační výchova

Počet týdenních vyučovacích hodin a jejich rozvržení v průběhu studia

1. ročník - 2 hodiny týdně

2. ročník - 2 hodiny týdně

#### Pojetí vyučovacího předmětu, jeho hlavní cíle

Český jazyk, literatura a komunikační výchova patří mezi pilíře vzdělávání v České republice, protože vyučuje mateřský jazyk, jehož prostřednictvím se v této zemi vzdělávání jako takové uskutečňuje. Správné uchopení českého jazyka jako nástroje dorozumívání a pochopení jazykové a literární kultury je jedním ze znaků našich absolventek.

Český jazyk, literatura a komunikační výchova vybavuje znalostmi a dovednostmi, díky nimž jsou žákyně schopny různá jazyková sdělení správně vnímat, rozumět jim a předávat je dál. Žákyně se umějí adekvátně vyjadřovat, umějí se prezentovat verbálně i nonverbálně.

Český jazyk, literatura a komunikační výchova vede žákyně k aktivnímu přístupu k mateřskému jazyku, k prohlubování a rozšiřování aktivní i pasivní slovní zásoby. V tvůrčích aktivitách pak poznávají žákyně blíže i sami sebe.

Český jazyk, literatura a komunikační výchova je předmět, jehož součástí jsou tři hlavní základní oblasti:

1. jazyková výchova - žákyně si osvojuje spisovný jazyk, jeho výslovnost a pravopis.
2. literární výchova - žákyně poznává prostřednictvím literárních děl základní literární druhy a žánry, zamýšlí se nad literárně zpracovanými tématy a vytváří si svůj vlastní názor a vkus. Učí se rozpoznávat realitu a literární fikci. V rámci předmětu žákyně

navštíví knihovnu, divadelní představení, tematickou výstavu, nebo jiné kulturní památky rozšiřující jejich kulturní povědomí.

3. komunikační, slohová a mediální výchova - žákyně se učí chápat jazyková sdělení poslechem i čtením. Učí se kultivovaně projevovat, tvořit text správný po obsahové, formální i jazykové stránce. Učí se pracovat s informacemi získanými z médií. Učí se odhalovat mediální manipulaci a bránit se jí.

Předmět český jazyk, literatura a komunikační výchova má vazbu na všechny vzdělávací oblasti, neboť je jejich komunikačním nástrojem. Správné užívání mateřského jazyka vede k pochopení, uchování a dalšímu zpracování věcných informací v odborných předmětech.

#### **Popis hlavních metod a forem výuky**

Žákyně se učí pomocí interaktivních výukových metod, díky nimž rozvíjí své vědomosti a dovednosti. Do výuky jsou zahrnuty různé metody aktivního učení. Prohlubuje se vzájemná spolupráce žákyň, důraz se klade na mezioborové vazby jednotlivých témat a projektové vyučování. Kromě běžné vyučovací hodiny jsou do výuky zahrnuty i exkurze, projekty, výstavy, divadelní představení a další kulturní aktivity.

#### **Způsob hodnocení**

Učitel hodnotí žákyně podle platného klasifikačního řádu. Žákyně jsou zkoušeny písemně nebo ústně. Každé čtvrtletí píší žákyně souhrnný opakovací test, jehož známka má velkou váhu. Tento test oznamuje učitel žákyním minimálně 1 týden dopředu. Učitel známkuje též zvláštní úkoly, skupinové projekty, referáty nebo práci v hodině.

#### **Přínos k realizaci klíčových kompetencí**

Pozitivním přístupem a motivací učitel rozvíjí u žákyň kompetence k učení. Kompetence k řešení problémů získají žákyně tak, že je učitel naučí porozumět různým

zadáním problémů a reagovat na ně. V rámci komunikační výchovy učitel rozvíjí komunikativní kompetence pomocí základů rétoriky. Učitel seznámí žákyně se stěžejními literárními autory a díly, čímž prohloubí jejich občanské a kulturní povědomí.

### **Rozvoj klíčových kompetencí:**

| <b>Název kompetence</b>                                                       | <b>KOMPETENCE K UČENÍ</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|-------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Obsah kompetence</b>                                                       | <b>Jak přispívá učitel k rozvoji</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| osvojit si poznatky obsažené ve vzdělávacím programu                          | Učitel pozitivně motivuje žáky a předkládá před žákyně takové podněty, které podporují zájem o další informace k daným tématům.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| využívat vhodně naučené metody a techniky učení                               | Učitel zadává úkoly tak, aby nebyly příliš náročné, ale aby přitom prohloubily a utvrdily znalosti a dovednosti žákyně. Využívá přitom co nejvíce výukových přístupů, aby byly úkoly různorodé a podporovaly jejich kreativitu. Různorodostí zadáných úkolů si pak žáci snadněji vyberou adekvátní techniku učení.                                                                                                                                                                                                                   |
| uplatňovat znalosti k rozšiřování a prohlubování svých vědomostí a dovedností | Pomocí ukázek textů ze světové a české literatury podporuje učitel v žákyních jejich schopnosti porozumění a práci s textem. Ve výuce zavádí učitel více práce s učebnicí a studijními texty, pomáhá žákyním rozpoznat podstatné a nepodstatné informace důležité pro učení a vede žákyně k písemnému zpracování získaných poznatků.<br><br>Učitel motivuje žákyně k samostatné práci s daným textem, umět si vyhledat důležité informace v časopisech, učebnicích a na internetu a následně je zpracovat a interpretovat pro druhé. |

|                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| reagovat na hodnocení ze strany druhých, přijímat radu i oprávněnou kritiku  | Žákyně přednášejí vlastní příspěvky k tématům a následně o nich společně hovoří. Učitel vede žákyně k samostatným názorům, zároveň však k respektu ostatních. Učitel evaluuje různými způsoby dosažené výsledky žákyň, oceňuje jejich pokroky a snaží se je dále motivovat. Při individuálních prezentacích žákyň zapojuje do hodnocení ostatní žákyně.                                             |
| používat základní pojmy z různých vzdělávacích oblastí a pracovních činností | Učitel podporuje žákyně k samostatnému zápisu vlastních poznámek při svém odborném výkladu. Společně si pak zápisky procházejí a hledají stěžejní informace. Učitel vede žákyně, aby získané pojmy dokázaly uplatňovat v každodenních situacích.                                                                                                                                                    |
| dokázat vyhledávat informace a využívat je v praktickém životě               | Učitel seznamuje žákyně s různými druhy zdrojů informací. Žákyně využívají i znalosti zkušenějších členů své rodiny, přátel a následně je prezentují a porovnávají ve škole.                                                                                                                                                                                                                        |
| <b>Název kompetence</b>                                                      | <b>KOMPETENCE K ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| <b>Obsah kompetence</b>                                                      | <b>Jak přispívá učitel k rozvoji</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| rozpoznat problémy a hledat způsob jejich řešení                             | V hodinách mediální výchovy i literatury, pracuje učitel s různými texty jak z klasické literatury, tak z denního tisku, a učí žákyně vyhledávat podstatné informace a nosná témata textu. Učitel nechává žákyně pracovat buď samostatně, nebo je vede k týmové spolupráci při řešení daného problému.<br><br>Při týmové spolupráci vede učitel své žákyně k prezentaci a hodnocení výsledků práce. |

| Název kompetence                                                                                      | KOMPETENCE KOMUNIKATIVNÍ                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Obsah kompetence                                                                                      | Jak přispívá učitel k rozvoji                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| rozvinout své komunikační dovednosti                                                                  | Učitel nacvičuje v rámci mluvních cvičení s žákyněmi souvislý samostatný projev, ve kterém klade důraz na mimiku, gestiku, posturiku a suprasegmentální prostředky. Přihlížející žákyně se učí vnímat, hodnotit a rozpoznat správný veřejný mluvní projev.                                                                                                                                      |
| dokázat v rámci svých možností srozumitelně vyjadřovat ústní, písemnou nebo jinou alternativní formou | Učitel vede žákyně v hodinách jazykovědy, literatury i komunikační výchovy během řízených diskuzí k adekvátnímu vyjadřování osobních názorů a k respektování názorů ostatních.                                                                                                                                                                                                                  |
| naslouchat pozorně druhým, rozumět obsahu sdělení a adekvátně na ně reagovat                          | Učitel se snaží navodit takovou atmosféru ve výuce, ve které se žákyně budou cítit bezpečně a budou schopny se srozumitelně vyjadřovat. Učitel vypracovává s žákyněmi texty literárního i odborného charakteru a vždy dbá na jejich formální, obsahovou i gramatickou správnost.                                                                                                                |
| vyjadřovat své názory a postoje a vhodnou formou se snažit obhájit svůj názor                         | Učitel vštěpuje žákyním základní pravidla chování jedince ve společnosti a jednotlivá společenská pravidla uvádí do praxe i v běžných komunikačních situacích během vyučovací hodiny. Učitel se podílí na spoluvytváření společného soužití mezi vrstevníky, vede k uvědomování si práv svých a práv druhých, učí je žákyně hájit a respektovat a chápat, že všichni lidé mají stejnou hodnotu. |

|                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Název kompetence</b>                                                                                         | <b>KOMPETENCE SOCIÁLNÍ A PERSONÁLNÍ</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <b>Obsah kompetence</b>                                                                                         | <b>Jak přispívá učitel k rozvoji</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| orientovat se v základních mravních hodnotách a uplatňovat základní pravidla společenského chování              | Učitel jedná s žáky tak, že je svým osobním příkladem vede k respektování základních mravních hodnot.<br>Učitel představuje žákům základní pravidla společenského chování pomocí diskuze a praktických ukázek v rámci komunikační výchovy. Učitel se pak snaží osvojená pravidla aplikovat i do dalších složek výuky přesahující komunikační výchovu. |
| uvědomovat si nebezpečí možného psychického i fyzického zneužití vlastní osoby                                  | V rámci komunikační výchovy upozorňuje učitel na nebezpečí reklamy ve všech druzích médií, která může vytvářet psychický tlak na žáky a negativně ovlivňovat jejich chování a jednání.<br>Učitel vštěpuje žákům umění zdvořilého odmítnutí v rámci hodin komunikační výchovy. Tím snižuje riziko psychického i fyzického zneužití žáků jinou osobou.  |
| respektovat práva a povinnosti svá i ostatních, přispívat, přispívat k vytváření vstřícných mezilidských vztahů | Učitel dbá na to, aby v jeho hodinách, zejména během mluvních cvičení, dodržovali žáci společně přijatá pravidla, respektovali se navzájem a tím přispívali k vytváření vstřícných mezilidských vztahů.                                                                                                                                               |
| <b>Název kompetence</b>                                                                                         | <b>KOMPETENCE OBČANSKÉ</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <b>Obsah kompetence</b>                                                                                         | <b>Jak přispívá učitel k rozvoji</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| respektovat základní práva a povinnosti občanů, společen-ské                                                    | Učitel vytváří ve třídě takové klima, ve kterém se respektují základní práva a povinnosti žáků, které jsou základem pro pochopení základních práv a povinností                                                                                                                                                                                        |



|                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|---------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| normy a pravidla soužití                                            | občanů. V rámci komunikační výchovy učitel prakticky procvičuje s žáky společenské normy a pravidla soužití pomocí scénického ztvárnění.                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| zvládat běžnou komunikaci s úřady                                   | Ve spolupráci s učitelem občanské výchovy nacvičuje učitel s žáky písemnou i ústní komunikaci s úřady. Při nacvičování ústní komunikace s úřady využívá učitel možnosti procvičovat s žáky důležitou složku komunikace - základní pravidla společenského chování.                                                                                                                                                                          |
| respektovat a chránit naše tradice a kulturní i historické dědictví | Učitel představuje žákům základní autory a díla české literatury, na jejichž základě prohlubuje povědomí žáků o české kultuře a lidových tradicích. Učitel dává do souvislosti autory literárních děl i jejich díla samotná s historickými událostmi své doby, vytváří žákům celostní historicko-kulturní pohled na minulost a poukazuje na důležitost zachování kultury a tradice v budoucnosti, neboť ty spoluvytvářejí identitu národa. |

## 1. ročník

|                                                          |                                                                       |                                        |
|----------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|
| Název tematického celku: <b>Nauka o jazyku, fonetika</b> |                                                                       | Hodin: 4                               |
| <b>Výstup</b>                                            | <b>Učivo</b>                                                          | MV, met.                               |
| Žákyně rozlišuje spisovný jazyk a obecnou češtinu.       | národní jazyk a jeho útvary, evropské a světové jazyky a soudobý svět | poslech krátkého úryvku v cizím jazyce |
| Žákyně se řídí zásadami správné výslovnosti.             | jazyková kultura                                                      |                                        |

|                                                                                                                                                       |                                                                             |                           |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|---------------------------|
| Název tematického celku: <b>Pravopis, morfologie, lexikologie I.</b>                                                                                  |                                                                             | Hodin: 20                 |
| <b>Výstup</b>                                                                                                                                         | <b>Učivo</b>                                                                | MV, met.                  |
| Žákyně uplatňuje znalosti českého pravopisu v písemném projevu (souhlásky tvrdé, měkké, obojetné, shoda přísudku s podmětem, pravopis ů/ů).           | souhlásky tvrdé, měkké, obo-jetné, shoda přísudku s pod-mětem, pravopis ů/ů | doplňování, procvičo-vání |
| Žákyně využívá poznatků z tvarosloví a sklad-by v písemném i mluveném projevu (podstatná jména, přídavná jména, zájmena, číslovky).                   | tvarosloví a skladba - podstatná jména, přídavná jména, zájmena, číslovky   |                           |
| Žákyně používá adekvátní slovní zásobu včetně příslušné odborné terminologie (oboha-cování slovní zásoby a tvoření slov přísloví, rčení, pranostiky). | obohacování slovní zásoby a tvoření slov, přísloví, rčení, pranostiky       | vysvětlování              |

|                                                                            |                                 |           |
|----------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|-----------|
| Název tematického celku: <b>Literární teorie I.</b>                        |                                 | Hodin: 30 |
| <b>Výstup</b>                                                              | <b>Učivo</b>                    | MV, met.  |
| Žákyně se orientuje v české literatuře a přečte dvě díla dle svého výběru. | základní česká literární díla   | četba     |
| Žákyně se orientuje ve světové literatuře.                                 | základní světová literární díla |           |

|                                                                        |                            |                    |
|------------------------------------------------------------------------|----------------------------|--------------------|
| Název tematického celku: <b>Česká a světová literatura I.</b>          |                            | Hodin: 4           |
| <b>Výstup</b>                                                          | <b>Učivo</b>               | MV, met.           |
| Žákyně rozliší konkrétní literární díla podle základních druhů a žánrů | projekt - čtenářské křeslo | vlastní prezentace |
| Žákyně se orientuje v literárních žánrech (poezie, próza).             | poezie, próza              | poslech poezie     |

|                                                                                                  |                                                                                         |                           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------|
| Název tematického celku: <b>Komunikační výchova I.</b>                                           |                                                                                         | Hodin: 10                 |
| <b>Výstup</b>                                                                                    | <b>Učivo</b>                                                                            | MV, met.                  |
| Žákyně se vhodně prezentuje.                                                                     | komunikační situace, grafická a formální úprava písemných projevů                       | psaní dopisu, pohlednice  |
| Žákyně vyjadřuje postoje neutrální, pozitivní (pochválit) i negativní (kritizovat, polemizovat). | komunikační strategie                                                                   | skupinová diskuse         |
| Žákyně vyjadřuje se věcně správně, jasně a srozumitelně.                                         | komunikační situace mluvní cvičení                                                      | skupinová argumentace     |
| Žákyně popíše vhodné společenské chování v dané situaci.                                         | společenská kultura, principy a normy kulturního chování, vyjednávání, řešení konfliktů | skupinové řešení problémů |
| Žákyně sestaví a přednese krátký projev                                                          | projevy prostě sdělovací,                                                               |                           |

|                                                                                 |                                                                                                                                                                                                       |                            |
|---------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------|
| sdělovací, administrativní a prakticky odborný projev.                          | admi-nistrativní, prakticky odborné, jejich základní znaky, postupy a prostředky (osobní dopisy, krátké informační útvary, osnova, životopis, inzerát a odpověď na něj, vyprávění, popis osoby, věci) |                            |
| Žákyně zjišťuje jednoduché potřebné informace z dostupných informačních zdrojů. | vyhledávání informací – internet, knihy, návody, příručky, masová média                                                                                                                               | PC - vyhledávání informací |
| Žákyně ví, kde je místní knihovna a co v ní může najít.                         | návštěva městské knihovny, masová média                                                                                                                                                               |                            |

Počet hodin ve školním roce celkem: 68

## 2. ročník

|                                                                                                                                                                                 |                                                                                                     |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| Název tematického celku: <b>Pravopis, morfologie, lexikologie II.</b>                                                                                                           |                                                                                                     | Hodin: 20  |
| <b>Výstup</b>                                                                                                                                                                   | <b>Učivo</b>                                                                                        | MV, met.   |
| Žákyně uplatňuje znalosti českého pravopisu v písemném projevu (bě/ pě/ vě/ mě, interpunkce).                                                                                   | bě/ pě/ vě/ mě<br>interpunkce                                                                       | doplňování |
| Žákyně využívá poznatků z tvarosloví a skladby v písemném i mluveném projevu (slovesa, příslovce, předložky, spojky, částice, citoslovce; základní skladební dvojice, souvětí). | tvarosloví a skladba -<br>slovesa, příslovce,<br>předložky, spojky, částice,<br>citoslovce; souvětí | doplňování |

|                                                                              |                                                                                                |                |
|------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------|
| Žákyně používá adekvátní slovní zásobu včetně příslušné odborné terminologie | slovní zásoba a její rozvrstvení zvláště vzhledem k příslušnému oboru vzdělávání, terminologie | popis činnosti |
|------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------|

|                                                                  |                                                                                                           |                    |
|------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------|
| Název tematického celku: <b>Literární teorie II.</b>             |                                                                                                           | Hodin: 10          |
| <b>Výstup</b>                                                    | <b>Učivo</b>                                                                                              | MV, met.           |
| Žákyně má pozitivní vztah k literatuře, čte.                     | projekt - čtenářské křeslo                                                                                | vlastní prezentace |
| Žákyně se orientuje v literárních žánrech (drama).               | drama                                                                                                     | nácvik pohádky     |
| Žákyně se orientuje v kulturní nabídce v místě školy a bydliště. | kulturní instituce v ČR a v regionu, společnost – jednotlivci a společenské skupiny, kultura, náboženství | procházka Prahou   |

|                                                                |                                         |           |
|----------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|-----------|
| Název tematického celku: <b>Česká a světová literatura II.</b> |                                         | Hodin: 36 |
| <b>Výstup</b>                                                  | <b>Učivo</b>                            | MV, met.  |
| Žákyně se orientuje v českých a antických bájích a pověstech.  | báje a pověsti                          | poslech   |
| Žákyně se orientuje v české a světové literatuře.              | základní česká a světová literární díla |           |

|                                                                                                        |                                                        |                                 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|---------------------------------|
| Název tematického celku: <b>Komunikační výchova II.</b>                                                |                                                        | Hodin: 12                       |
| <b>Výstup</b>                                                                                          | <b>Učivo</b>                                           | MV, met.                        |
| Žákyně se vhodně prezentuje.                                                                           | komunikační situace,<br>suprasegmentální<br>prostředky |                                 |
| Žákyně vyjadřuje postoje neutrální,<br>pozitivní (pochválit) i negativní<br>(kritizovat, polemizovat). | komunikační strategie                                  | skupinová<br>diskuse            |
| Žákyně vyjadřuje se věcně správně,<br>jasně a srozumitelně.                                            | komunikační situace                                    | skupinové<br>řešení<br>problému |
| Žákyně rozumí obsahu textu, určí hlavní<br>myšlenku. Vytvoří vlastní text.                             | tvorba textu                                           |                                 |

Počet hodin ve školním roce celkem: 68

Příloha 2:

## ZÁZNAMOVÝ ARCH PRO PEDAGOGICKÉ PRACOVNÍKY ŠKOLY

Vážené kolegyně a kolegové,

v rámci své diplomové práce při studiu oboru speciální pedagogiky – učitelství na Masarykově univerzitě v Brně jsem zpracovala výukový materiál českého jazyka pro žákyně praktické školy.

Současně s výukovým materiálem přikládám i tento přehled otázek, které vám budu pokládat v průběhu dohodnutého rozhovoru k výše uvedenému materiálu se žádostí o vyjádření vašeho názoru. Vaše odpovědi mi poskytnou jednak zpětnou vazbu při zhodnocení kvality pomůcky a vaše odpovědi rovněž použiji ve své diplomové práci jako podklad pro zhodnocení výzkumného šetření.

Předem děkuji za vaši spolupráci.

### **Dotazník**

1. Učivo je pro žákyně Praktické školy:
  - a) příliš náročné
  - b) náročné
  - c) jednoduché
  - d) odpovídající
  
2. Vysvětlení učiva je:
  - a) účelné a obsahově srozumitelné
  - b) jednoduché, ale málo srozumitelné
  - c) náročné a nesrozumitelné
  - d) vyhovující
  
3. Struktura kapitoly v učebnici je:
  - a) přehledná
  - b) málo přehledná

- c) nepřehledná
  - d) nepřikládám význam
4. Grafická úprava (rozložení stránky, uspořádání textu, barvy, typ a velikost písma) použitá v učebnici je:
- a) nepřikládám význam
  - b) účelná, přispívá k dosažení cílů
  - c) nepřehledná
  - d) standardní
5. Obsah cvičení v pracovních listech je pro žákyně Praktické školy:
- a) odpovídající
  - b) náročné
  - c) příliš jednoduché
  - d) převážně splnitelné
6. Zadáání jednotlivých úkolů k procvičení je:
- a) srozumitelné
  - b) málo srozumitelné
  - c) těžko pochopitelné
  - d) nevyhovující
7. Grafická úprava (rozložení stránky, uspořádání textu, barvy, typ a velikost písma) použitá v pracovních listech je:
- a) nepřikládám význam
  - b) účelná, přispívá k dosažení cílů
  - c) nepřehledná
  - d) standardní
8. Celkový dojem z učebnice a pracovních listů:
- a) standardní
  - b) účelné, přispívají k dosažení cílů
  - c) nevhodné
  - d) vhodné
9. Jiné poznámky